

ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΚΑΙ ΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ*

του Σπύρου Λαπατσιώρα

* Μία παρουσίαση όλου του κειμένου βρίσκεται σε: http://www.theseis.com/synantiseis/19-11-2018/Aegean_dispute_F05b.pdf. Η παρουσίαση έγινε στις 14/11/18 στο Κοινωνικό Στέκι - Στέκι Μεταναστών στα Χανιά και στις 19/11/18 στις Συναντήσεις των Θέσεων στην Αθήνα.

Ιανουάριος/ Μάρτιος 2019

| 13 |

Μέρος I Βασικές Έννοιες

Σε αυτό το κείμενο αναλύουμε τους όρους που συγκροτούν τη διένεξη μεταξύ του ελληνικού και του τουρκικού κράτους ειδικά όσον αφορά τα όρια των θαλάσσιων περιοχών μεταξύ τους στο Αιγαίο και στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου – κυρίως το ζήτημα του Καστελόριζου. Στο πρώτο μέρος, παρουσιάζουμε βασικές και αναγκαίες έννοιες που αφορούν τον καθορισμό των θαλάσσιων ζωνών όπως ορίζονται στη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (η οποία υπογράφηκε το 1982 - στη συνέχεια UNCLOS).¹ Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζουμε αντίστοιχες διενέξεις μεταξύ άλλων κρατών ως προς τις διεκδικήσεις τους στην οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών. Στο τρίτο μέρος, ανασυγκροτούμε τη διένεξη, τα διακυβεύματα και τα εκατέρωθεν επιχειρήματα μεταξύ του ελληνικού και του τουρκικού κράτους και τέλος επιχειρούμε να κωδικοποιήσουμε κάποια συμπεράσματα σχετικά με τη διένεξη και τους εκατέρωθεν εθνικισμούς. Αν θέλαμε να χαρακτηρίσουμε το στόχο του κειμένου θα γράφαμε ότι συνίσταται στην παρουσίαση ενός οιονεί λεξικού για την κατανόηση των διεκδικήσεων των δύο κρατών στο μεταξύ τους θαλάσσιο χώρο.

Στο εύλογο ερώτημα ποιο αναλυτικό καθεστώς διέπει τις αναφορές στο διεθνές δίκαιο σε αυτό το κείμενο μπορούμε να πούμε, προκαταρκτικά και χωρίς να τοποθετήσουμε το θέμα με αυστηρό θεωρητικό τρόπο, ότι το σύνολο των συνθηκών που συγκροτούν το «διεθνές δίκαιο» ορίζει κανόνες οργάνωσης της εκφοράς των διεκδικήσεων των κρατών ή, με διαφορετικά λόγια, την «έγκυρη» γραμματική και το συντακτικό με τα οποία οφείλουν να οργανώνο-

¹ Η κυρωμένη, από τα κράτη-μέλη της ΕΕ, Σύμβαση υπάρχει στις διάφορες γλώσσες της ΕΕ στο EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/eli/convention/1998/392/oj>. Στη συνέχεια του κειμένου θα αναφερόμαστε ή θα παραθέτουμε άρθρα της Σύμβασης λαμβάνοντάς τα από αυτόν τον υπερσύνδεσμο (όπου χρειαστεί θα αντιπαραβάλλουμε με τα επίσημα κείμενα από τη σελίδα του ΟΗΕ). Η παραπομπή μας σε αυτόν τον υπερσύνδεσμο, στα ελληνικά ή τα αγγλικά (όπου απαιτείται) θα υποσημαίνεται ως UNCLOS.

νται και να παρουσιάζονται από τα κράτη οι εν λόγω διεκδικήσεις.

Το διεθνές δίκαιο αποτελεί μία πρακτική μέσω της οποίας αναπαρίστανται τα κράτη ως υποκείμενα δικαίου, καθορίζονται όρια άσκησης της εξουσίας τους και συγχρόνως αποκτούν δικαιώματα και εξουσιοδοτούνται στην άσκησή τους. Η γλώσσα των σχέσεων τους στις μεταξύ τους διαφορές παίρνει τη μορφή επίκλησης των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου ή της άρνησης υπαγωγής τους σε αυτούς τους κανόνες για λόγους ευρύτερων δικαιωμάτων, της αυτοτέλειας, της εθνικής κυριαρχίας τους, που μία συμφωνία μπορεί να θέσει σε κίνδυνο.

Διεκδικήσεις των οποίων η εκφορά έχει μορφοποιηθεί δια των θεσπισμένων κανόνων δύνανται να θεωρηθούν «δίκαιες» και να καταστούν, στο βαθμό που επικυρωθούν ως συμβατές με το υπάρχον κανονιστικό πλαίσιο και αποτελέσουν τμήμα άλλων συμφωνιών, μέρος των συμβάσεων του διεθνούς δικαίου. Με άλλα λόγια οι διεκδικήσεις των κρατών, ακόμη και όταν θέλουν να αλλάξουν το διεθνές δίκαιο, ενδύονται τη μορφή επίκλησης τμήματος ή του συνόλου αυτού του κανονιστικού πλαισίου το οποίο τις καθιστά «δίκαιες» διεκδικήσεις. Αυτοί είναι και οι βασικοί λόγοι μέσω των οποίων τόσο το ελληνικό όσο και το τουρκικό κράτος παρουσιάζουν τις διεκδικήσεις τους στις μεταξύ τους θαλάσσιες περιοχές υπό τη μορφή «δικαίων» αιτημάτων με αναφορά στο Διεθνές Δίκαιο αν και, όπως θα δούμε, η κάθε πλευρά, εμφανίζεται να αρνείται το «δίκαιο» της άλλης μέσω της επιλεκτικής της αναφοράς στο Διεθνές Δίκαιο.

Επομένως, η κατανόηση των όρων (και της ιστορίας) της διένεξης απαιτεί την παρουσίαση βασικών στοιχείων του διεθνούς δικαίου σχετικών με αυτήν, εγχείρημα που αφορά αυτό το πρώτο μέρος του κειμένου.

1. Εισαγωγή

Στον 20^ο αιώνα επεκτάθηκε σε σημαντικό βαθμό η κυριαρχία και η δικαιοδοσία των κρατών στον θαλάσσιο (και υποθαλάσσιο) χώρο.² Σημαντικό σημείο στην επέκταση της κυριαρχίας των κρατών στη θάλασσα αποτέλεσε η Σύμβαση της Γενεύης (1958) και στη συνέχεια η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS 1982) με την οποία οργανώνεται το τρέχον καθεστώς. Αυτές οι συμβάσεις αποτελούν βάση οργάνωσης του διεθνούς δικαίου σχετικά με τους θαλάσσιους χώρους, μέσω του οποίου ρυθμίζονται δικαιώματα, υποχρεώσεις και μηχανισμοί επίλυσης των διενέξεων μεταξύ των κρατών.

Η UNCLOS δεν είναι προφανώς αποτέλεσμα κάποιου αλγόριθμου που να αποφασίζει το τι συνιστά «δίκαιο». Η συγκρότηση των άρθρων της αποτέλεσε αντικείμενο εκτεταμένων και πολύχρονων διαπραγματεύσεων (από το 1973 έως το 1982) οι οποίες κατέληξαν σε συμφωνία μεταξύ των κρατών που

² Δείτε Sohn et al 2014: 2-5, Reisman and Westerman 1992: 194-5.

συμμετείχαν (151 κράτη) στις συνδιασκέψεις για την κατάρτισή της.

Τρεις «άξονες» αποτελούν τη βάση κατανόησης της συμφωνίας: α) η τάση επέκτασης της κυριαρχίας και των κυριαρχικών δικαιωμάτων των κρατών στο θαλάσσιο χώρο, που εντείνεται στον 20^ο αιώνα, β) η ύπαρξη της Σύμβασης της Γενεύης (1958) και η ερμηνεία της, η οποία έχει παραχθεί από διεθνή δικαστήρια και διαιτητικά σώματα³ και γ) το μεταβλητό πεδίο ομάδων κρατών τα οποία στοιχίζονταν «πίσω» από μία διατύπωση για κάθε άρθρο της Σύμβασης (ή τμήμα άρθρου) έναντι άλλων διατυπώσεων που υποστηρίζονταν από άλλες ομάδες κρατών.⁴ Σε αυτό το κείμενο δεν θα μας απασχολήσει η ιστορία που οδήγησε στην UNCLOS (1982).

Οι ελληνοτουρκικές διενέξεις γύρω από ζητήματα κυριαρχίας και κυριαρχικών δικαιωμάτων στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο δεν είναι ένα μοναδικό φαινόμενο διεθνώς. Σχεδόν το σύνολο των παράκτιων κρατών έχει εμπλακεί σε διενέξεις που οδηγούν οι εκατέρωθεν διεκδικήσεις, εκ των οποίων πολλές έχουν επιλυθεί σε διεθνή δικαστήρια, όπως θα δούμε στο δεύτερο μέρος του κειμένου.

Η UNCLOS δεν προβλέπει ενιαία μέθοδο επίλυσης διαφορών. Για τους μηχανισμούς επίλυσης διαφορών αφιερώνει το Μέρος XV όπου επιχειρείται να συγκεραστούν εθελοντικοί και υποχρεωτικοί μηχανισμοί επίλυσης διαφορών.⁵ Η Σύμβαση δέχεται ως κατευθυντήρια αρχή στο άρθρο 280 ότι «Καμιά διάταξη του παρόντος μέρους δεν θίγει το δικαίωμα οποιωνδήποτε κρατών μελών να συμφωνήσουν οποτεδήποτε να επιλύσουν μια μεταξύ τους διαφορά σχετικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή της παρούσας σύμβασης με οποιαδήποτε ειρηνικά μέσα της εκλογής τους».⁶ Πέραν των διμερών διαπραγματεύσεων στη βάση του διεθνούς δικαίου, το άρθρο 287 του LOSC προβλέπει τέσσερις διαφορετικές μεθόδους διευθέτησης διαφορών: α) το Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας (ITLOS)⁷· β) το Διεθνές

³ Ειδικά η απόφαση για τη διαμάχη της Βόρειας Θάλασσας μεταξύ Γερμανίας, Δανίας και Ολλανδίας, παίζει σημαντικό ρόλο, την οποία παρουσιάζουμε και σχολιάζουμε στο μέρος 2 του κειμένου.

⁴ Για την ιστορία συγκρότησης της UNCLOS 1982 δείτε Platzöder 1989, Jaenicke 1989, Brown 1989, Bates 2005: 745-756.

⁵ Tanaka 2012: 420-21, Klein 2005: 123-4, Boyle 1997.

⁶ Τα άρθρα 279-96 περιγράφουν γενικές διαδικασίες για την επίλυση διαφορών. Το άρθρο 298 περιέχει ειδικές διατάξεις για θαλάσσιες συνοριακές διαφορές. Η ανεξάρτητη διαιτησία και η συνδιαλλαγή διέπονται από τα παραρτήματα V και VII αντίστοιχως. Στο παράρτημα VIII, το άρθρο I προβλέπει επίσης ότι υπάρχουν ειδικά διαιτητικά δικαστήρια για την επίλυση διαφορών που αφορούν την αλιεία, την προστασία και τη διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος, τη θαλάσσια επιστημονική έρευνα ή τη ναυσιπλοΐα.

⁷ Το παράρτημα VI της σύμβασης ορίζει το καταστατικό του διεθνούς δικαστηρίου για το δίκαιο της θάλασσας. Το δικαστήριο θα απαρτίζεται από 21 ανεξάρτητα μέλη και θα λειτουργεί έτσι ώστε να «εξασφαλίζεται η εκπροσώπηση όλων των βασικών νομι-

Δικαστήριο της Χάγης (ICJ)· γ) ένα διεθνές Δικαιοδοτικό Όργανο (Tribunal), για παράδειγμα το Μόνιμο Διαιτητικό Δικαστήριο – Permanent Court of Arbitration - PCA· και δ) ένα Ειδικό Τεχνικό Διαιτητικό Δικαιοδοτικό Όργανο (Special Technical Arbitral Tribunal). Αν δεν υπάρχει συμφωνία σχετικά με τη μέθοδο επίλυσης μεταξύ των μερών η Σύμβαση περιέχει διατάξεις που ρυθμίζουν τις διαδικασίες συμβιβασμού και τη σύσταση ανεξάρτητου διαιτητικού δικαιοδοτικού οργάνου.

Το σύστημα πολλαπλής επίλυσης διαφορών της Σύμβασης ήταν μια συμβιβαστική λύση.⁸ Οι συμμετέχοντες στη διάσκεψη δεν επιθυμούσαν να υποστηρίξουν τη δημιουργία ενός ενιαίου διεθνούς δικαστηρίου, αλλά αναγνώρισαν την ανάγκη για κάποια μέθοδο οργανωμένης επίλυσης διαφορών. Το σύστημα που προκύπτει είναι ένα αμάλγαμα κανόνων που εφαρμόζονται από διαφορετικά δικαστήρια σε διάφορες καταστάσεις. Σε αντίθεση με το εσωτερικό δίκαιο, δεν υπάρχει προκαθορισμένη ιεραρχία στις αποφάσεις που λαμβάνονται: οι αποφάσεις λαμβάνονται από μια πληθώρα φορέων, καμία από τις αποφάσεις των οποίων δεν έχει μεγαλύτερο βαθμό εγκυρότητας από μία άλλη, προηγούμενη ή επόμενη απόφαση (ωστόσο σημειώνουμε ότι το σύνολο των αποφάσεων συγκροτεί ένα ορίζοντα ερμηνείας και συνήθως οι σχετικές με μία περίπτωση αποφάσεις των διαφόρων δικαιοδοτητικών οργάνων λαμβάνονται υπόψη από τον φορέα που επιλαμβάνεται της περίπτωσης).

Τα άρθρα της UNCLOS καθώς είναι αποτέλεσμα συμβιβασμού πολλαπλών αντίθετων συμφερόντων μεταξύ των κρατών είναι ασαφή σε πολλά σημεία. Ωστόσο, η πρακτική των κρατών καθώς και τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την εκδίκαση διενέξεων μεταξύ των κρατών από αυτά τα διεθνή δικαστήρια παράγουν ένα πεδίο αρχών ερμηνείας και δυνατών ερμηνειών όσον αφορά την κυριαρχία ή τα κυριαρχικά δικαιώματα στις διάφορες θαλάσσιες ζώνες που ορίζονται με βάση αυτή τη Συνθήκη.⁹

Με βάση την UNCLOS ο θαλάσσιος (και υποθαλάσσιος) χώρος κατανέμεται σε διαφορετικές θαλάσσιες ζώνες. Οι θαλάσσιες ζώνες που ορίζονται είναι έξι – κάποιες από αυτές υπερκαλύπτονται από άλλες – δηλαδή οι ακόλουθες:

1. Τα Εσωτερικά ύδατα.
2. Τα Εγχώρια ύδατα (ή αιγιαλίτιδα ζώνη, ή χωρικά ύδατα, ή χωρική θάλασσα).
3. Η Συνορεύουσα Ζώνη (ή παρακείμενη, ή συμπληρωματική ζώνη).
4. Η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ).
5. Η Ηπειρωτική Υφαλοκρηπίδα (Continental Shelf – στην Ελλάδα χρησιμοποιείται ο όρος Υφαλοκρηπίδα).

κών συστημάτων παγκοσμίως και η δίκαιη γεωγραφική κατανομή».

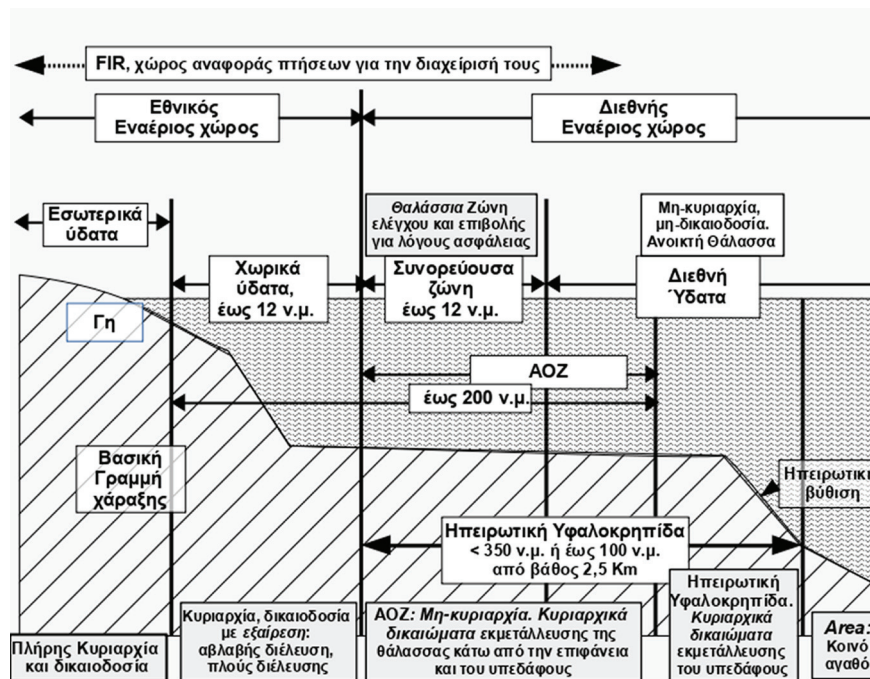
⁸ Αναλυτικά για το σύστημα και τις διαδικασίες επίλυσης των διενέξεων δείτε και Klein 2005, Boyle 1997, Brown 1997.

⁹ Δείτε μέρος 2 για την παρουσίαση κάποιων περιπτώσεων.

6. Τα Διεθνή Ύδατα (ή Ανοιχτή θάλασσα) και η Περιοχή (Area) που αποτελεί «κοινή κληρονομία της ανθρωπότητας».

Στις πέντε πρώτες ζώνες τα παρακείμενα σε αυτές παράκτια κράτη μπορούν να ασκούν κυριαρχία ή κυριαρχικά δικαιώματα, και μία συνοπτική παρουσίαση του ορισμού τους καθώς και της διάταξης της κυριαρχίας παρουσιάζεται στο Σχήμα 1.

Σχήμα 1. Θαλάσσιες και εναέριες ζώνες κρατικής κυριαρχίας

Οι εναέριες ζώνες και η κυριαρχία/δικαιώματα των κρατών σε αυτές απορρέουν και καθορίζονται άμεσα από τον ορισμό των θαλάσσιων ζωνών. Ορίζονται δύο βασικοί χώροι:

1. Ο Εθνικός Εναέριος Χώρος, του οποίου τα όρια συμπίπτουν με τα όρια των Εγχωρίων Υδάτων.¹⁰

2. Ο Διεθνής Εναέριος Χώρος.

Ο χώρος αναφοράς των πτήσεων για τη διαχείρισή τους (FIR) αποτελεί αντικείμενο άλλης Σύμβασης. Της Σύμβασης Διεθνούς Αεροπλοΐας (Σικάγο 1944), η οποία δεν αποδίδει κυριαρχικά δικαιώματα στο τμήμα του που υπερβαίνει τον εθνικό εναέριο χώρο, παρά τη σκόπιμη σύγχυση μεταξύ FIR και εθνικού

¹⁰ Εδώ βρίσκεται ένα από τα πιο αδύνατα σημεία της οργάνωσης των θέσεων του ελληνικού κράτους, καθώς έχει διαφορετικό εύρος εναέριου χώρου και εγχωρίων υδάτων, δείτε στη συνέχεια του κειμένου.

εναέριου χώρου που έχει καλλιεργηθεί και συνεχίζει να συντηρείται στο ελληνικό κοινό. Αναλυτικότερα γι' αυτά στη συνέχεια.

Οι κανόνες κατάτμησης σε θαλάσσιες ζώνες και τα κυριαρχικά δικαιώματα που απορρέουν για τα κράτη τα οποία είναι παρακείμενα σε αυτές, σύμφωνα με την UNCLOS, ισχύουν για όλους τους ωκεανούς και τις θάλασσες, συμπεριλαμβανομένων των κλειστών ή ημίκλειστων θαλασσών.

Το Αιγαίο εμπίπτει στον ορισμό της *ημίκλειστης θάλασσας* σύμφωνα με το άρθρο 122 της UNCLOS: «κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα» σημαίνει «...κόλπο, λεκάνη ή θάλασσα που περιβάλλεται από δύο ή περισσότερα κράτη και που συνδέεται με άλλη θάλασσα ή με τον ωκεανό με στενό διάυλο, ή που αποτελείται καθ' ολοκληρίαν ή κυρίως από τις χωρικές θάλασσες ή τις αποκλειστικές ζώνες δύο ή περισσότερων παράκτιων κρατών». Η υπαγωγή του Αιγαίου στο καθεστώς που διέπει τις «ημίκλειστες» θάλασσες έχει σημασία στην οικοδόμηση των επιχειρημάτων αλλά και των όρων διευθέτησης της διένεξης όπως θα δούμε στη συνέχεια του κειμένου.

2. Οι θαλάσσιες ζώνες στις οποίες ασκείται κυριαρχία

2.1. Εσωτερικά ύδατα

Στα *εσωτερικά ύδατα* (*internal waters*), κάθε κράτος έχει πλήρη κυριαρχία (*sovereignty*) (εκτελεστική-νομοθετική-δικαστική) και πλήρη δικαιοδοσία (*jurisdiction*). Από αυτή την άποψη τα εσωτερικά ύδατα εξομοιώνονται με το έδαφος. Περιλαμβάνουν λίμνες, ποτάμια, εκβολές ποταμών καθώς και τα ύδατα τα οποία είναι εντεύθεν της *γραμμής βάσης* με την οποία χαράσσονται τα όρια των εσωτερικών υδάτων.¹¹

2.2. Γραμμή βάσης (χάραξης)

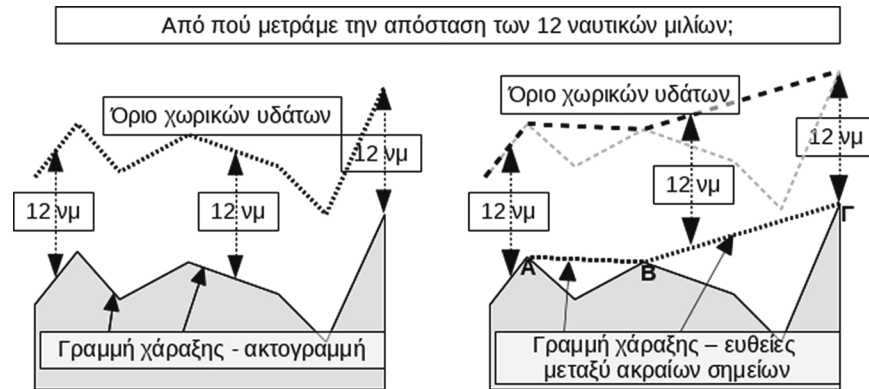
Γραμμή βάσης (*baseline*) είναι η γραμμή που «ακολουθεί» την ακτογραμμή και βάσει της οποίας οριοθετούνται όλες οι θαλάσσιες ζώνες. Δηλαδή, αποτελεί την κοινή αφετηρία μέτρησης του εύρους κάθε ζώνης.

Οι κανόνες για την κατάρτιση των γραμμών βάσης χάραξης περιέχονται στα άρθρα 5 έως 11, 13, 14 και 47 της σύμβασης UNCLOS. Οι κανόνες αυτοί διακρίνουν μεταξύ των *φυσικών γραμμών βάσης* (οι οποίες χαράσσονται ακολουθώντας την ακτογραμμή του κράτους, λαμβάνοντας υπόψη το χαμηλότερο σημείο της στάθμης των υδάτων από τα παλιρροϊκά φαινόμενα), των *ευθειών γραμμών* (οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο σε συγκεκριμένες γεωγραφικές καταστάσεις και οι οποίες χαράσσονται με την ένωση μέσω ευθυ-

¹¹ Άρθρο 8 (1). *Εσωτερικά ύδατα*: Εκτός αν άλλως ορίζεται στο μέρος IV, τα ύδατα που βρίσκονται προς το εσωτερικό των ευθειών γραμμών βάσεως της χωρικής θάλασσας, αποτελούν μέρος των εσωτερικών υδάτων του κράτους (UNCLOS).

γράμμου τμήματος κάποιων βασικών σημείων, για παράδειγμα, τα ακρωτήρια που ανήκουν στην ακτογραμμή της επικράτειας του κράτους) και των ευθειών αρχιπελαγικών γραμμών. Στο Σχήμα 2, δείχνουμε με ένα απλό παράδειγμα τον τρόπο με τον οποίο χαράσσεται η γραμμή βάσης ως φυσική ή ως ευθεία και τις διαφορές που προκύπτουν στα όρια των χωρικών υδάτων.

Σχήμα 2. Γραμμή βάσης και όριο χωρικών υδάτων

Ο σκοπός θεσμοθέτησης της χρήσης των ευθειών γραμμών βάσης είναι να επιτρέψει στο παράκτιο κράτος, κατά τη διακριτική του ευχέρεια, να περικλείσει εκείνα τα ύδατα τα οποία, ως αποτέλεσμα της στενής αλληλεξάρτησής τους με το έδαφος, έχουν το χαρακτήρα εσωτερικών υδάτων. Με τις ευθείες γραμμές βάσης, ένα κράτος μπορεί επίσης να εξαλείψει τα σύνθετα πρότυπα της ακτογραμμής του, συμπεριλαμβανομένων των θυλάκων στα χωρικά ύδατά του, τα οποία διαφορετικά θα προέκυπταν από τη χρήση κανονικών γραμμών βάσης (UN, Baselines, παρ. 35 και 38).

Βασική διαφορά αυτών των δύο μεθόδων σε σχέση με τη διεκδίκηση κυριαρχίας ή κυριαρχικών δικαιωμάτων ενός κράτους είναι ότι η μέθοδος των ευθειών γραμμών αυξάνει το εύρος των χωρικών υδάτων και επομένως και της ΑΟΖ (φυσικά, ταυτόχρονα μειώνει το εύρος των διεθνών υδάτων ή τις απαιτήσεις άλλων κρατών σε χωρικά ύδατα, εναέριο χώρο και ΑΟΖ). Ωστόσο, η μέθοδος της φυσικής ακτογραμμής αυξάνει το μήκος της ακτογραμμής σε σχέση με το μήκος της με τη μέθοδο των ευθειών γραμμών, όπως φαίνεται και στο δεξιό διάγραμμα του Σχήματος 2, γεγονός το οποίο μπορεί να αποκτήσει ειδικό βάρος όταν κατά την κατάρτιση μίας συμφωνίας οριοθέτησης των θαλάσσιων ζωνών λαμβάνονται υπόψη οι αναλογίες του μήκους των ακτογραμμών (δείτε μέρος 2, στη συνέχεια).

Η επιλογή της μεθόδου δεν εναπόκειται μόνο στη «βούληση» του εκάστοτε κράτους. Σύμφωνα με την UNCLOS η μέθοδος των ευθειών γραμμών είναι έγκυρη «σε περιοχές όπου η ακτογραμμή παρουσιάζει βαθιές κοιλώσεις

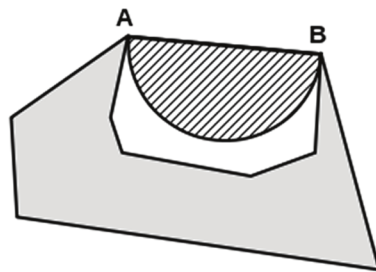
και οδοντώσεις, ή υπάρχει κατά μήκος της και σε άμεση γειτνίαση με αυτή, συστάδα νησιών» (άρθρο 7), «στόμια ποταμών» (άρθρο 9), «κόλπων» (άρθρο 10), ή «αρχιπελαγικών κρατών» (άρθρο 47).

Αν αφήσουμε κατά μέρος την περίπτωση των αρχιπελαγικών κρατών, την οποία θα εξετάσουμε στη συνέχεια, τα άρθρα αυτά επιτρέπουν σε ένα κράτος να χρησιμοποιεί τη μία μέθοδο σε ένα τμήμα της ακτογραμμής και την άλλη μέθοδο σε άλλο τμήμα, με βασικό περιορισμό της επιλογής τη μορφολογία της ακτογραμμής. Οι συνθήκες για τη χρήση της μίας ή της άλλης μεθόδου δεν καθορίζονται με σαφή και μονοσήμαντο τρόπο. Προφανώς, από τεχνική άποψη αποτελεί σύνθετο θέμα το οποίο εξαρτάται από την πολυπλοκότητα της μορφολογίας της περιοχής και τις οριακές καταστάσεις οι οποίες μπορεί να δημιουργηθούν με βάση αυτή τη μορφολογία (για παράδειγμα η ακτογραμμή της Φιλανδίας). Από πολιτική άποψη, δείχνει την αδυναμία των κρατών που συμμετείχαν στις διασκέψεις κατάρτισης της UNCLOS να συγκεράσουν τις αντιτιθέμενες απόψεις για να καταλήξουν σε πιο σαφείς και μονοσήμαντες διατυπώσεις.

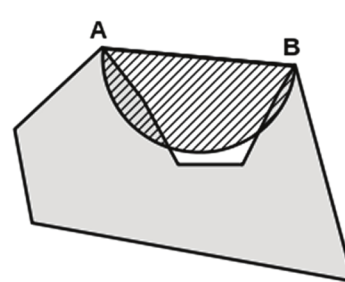
Ένας έλεγχος για την εγκυρότητα χάραξης σε απλές περιπτώσεις ακτογραμμής (που αφορά τους κόλπους) είναι ο έλεγχος του ημικυκλίου (άρθρο 10, UNCLOS), ο οποίος παριστάνεται διαγραμματικά στο Σχήμα 3. Χαράσσουμε ένα ημικύκλιο με διάμετρο το τμήμα που ενώνει δύο σημεία, προς την κατεύθυνση της ακτογραμμής. Αν το ημικύκλιο επικαλύπτει τμήματα της ξηράς τότε δεν είναι έγκυρη η μέθοδος της ευθείας γραμμής.

Έλεγχος του ημικυκλίου για την εγκυρότητα της ευθείας γραμμής

Έγκυρη ευθεία γραμμή AB

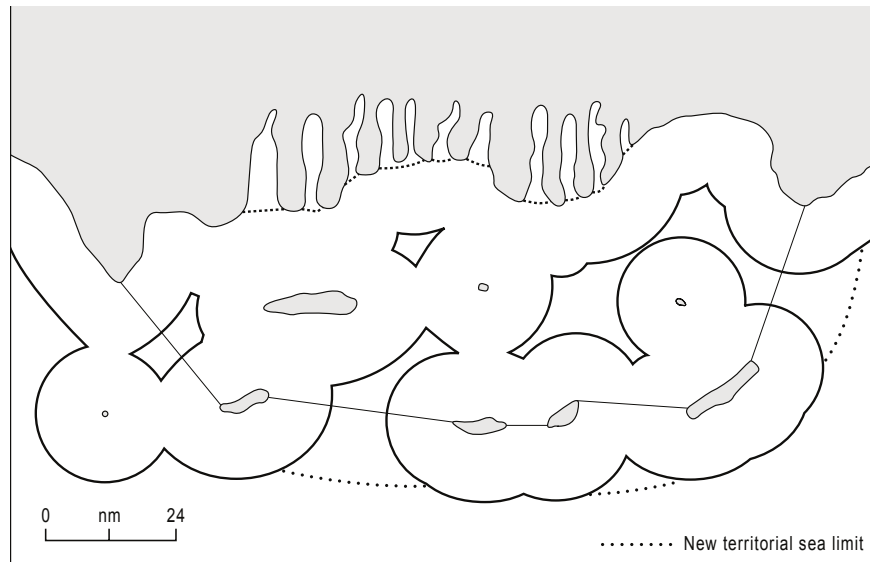

Μη-Έγκυρη ευθεία γραμμή AB

Σχήμα 3. Μέθοδος ημικυκλίου για την εγκυρότητα ευθείων γραμμών βάσης.

Μία πιο σύνθετη περίπτωση χάραξης ευθείας γραμμής παρουσιάζεται στο επόμενο σχήμα (Σχήμα 4), όπου υπάρχουν «βαθείς χαράξεις», «οδοντώσεις» και «συστάδες νήσων» κατά μήκος της ακτής και όπου προφανώς η μέθοδος της ευθείας γραμμής μεγιστοποιεί τον χώρο κυριαρχίας ή κυριαρχικών δικαιωμάτων ενός κράτους.

Σχήμα 4. Μέθοδος ευθείας γραμμής σε μία σύνθετη περίπτωση. Πηγή σχήματος: UN (1989): 20.

2.2.1. Αρχιπέλαγος και αρχιπελαγικό κράτος

Η UNCLOS αναγνώρισε για πρώτη φορά ένα ειδικό καθεστώς για τα αρχιπελαγικά κράτη.¹² Αρχιπελαγικό κράτος σύμφωνα με το άρθρο 46 (α) είναι ένα κράτος «αποτελούμενο εξ ολοκλήρου από ένα ή περισσότερα αρχιπελάγη και μπορεί να περιλαμβάνει και άλλα νησιά» (UNCLOS). Ως αρχιπέλαγος ορίζεται με το άρθρο 46 (β) «μια ομάδα νησιών, συμπεριλαμβανομένου τμημάτων νησιών, διασυνδεδεμένων υδάτων και άλλων φυσικών χαρακτηριστικών που συνδέονται τόσο στενά ώστε τέτοια νησιά, ύδατα και άλλα φυσικά χαρακτηριστικά αποτελούν εγγενή γεωγραφική, οικονομική και πολιτική οντότητα ή που θεωρήθηκαν ιστορικά ως τέτοια» (UNCLOS).

Τα αρχιπελαγικά κράτη μπορούν να χαράξουν αρχιπελαγικές γραμμές βάσης (άρθρο 47), δηλαδή ευθείες γραμμές βάσης που ενώνουν τα εξωτερικά σημεία της γεωγραφικής περιοχής που συνιστά το αρχιπέλαγος υπό την κυριαρχία τους, αν αυτές ανταποκρίνονται στα προβλεπόμενα γεωγραφικά κριτήρια που ορίζονται στην UNCLOS, και επομένως το εσωτερικό αυτών των γραμμών να αποτελεί χωρικά ύδατα του κράτους (άρθρα 49-50). Εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι αυτό το δικαίωμα το έχουν τα αρχιπελαγικά κράτη και όχι τα κράτη τα οποία δεν είναι αρχιπελαγικά, αλλά στην επικράτεια των οποίων εντοπίζεται αρχιπέλαγος. Στην περίπτωση των αρχιπελαγικών κρατών η επιλογή των σημείων βάσης και τα κριτήρια χάραξης είναι αρκετά σαφή σε σχέ-

¹² Tanaka 2012: 181

ση με άλλα άρθρα της Σύμβασης. Συγχρόνως, οι περιορισμοί της κυριαρχίας στα χωρικά ύδατα σχετικά με την *αβλαβή διέλευση* και τον *πλου διέλευσης* είναι ευρύτεροι (άρθρα 52-53, δείτε και στη συνέχεια του κειμένου για τη διευκρίνιση των όρων).

Είκοσι δύο κράτη έχουν υποστηρίξει την αρχιπελαγική τους κατάσταση: Αντίγκουα και Μπαρμπάντος, Μπαχάμες, Πράσινο Ακρωτήριο, Κομόρες, Δομινικανή Δημοκρατία, Φίτζι, Γρενάδα, Ινδονησία, Τζαμάικα, Κιριμπάτι, Μαλδίβες, Μαυρίκιος, Παπούα Νέα Γουινέα, Φιλιππίνες, Άγιος Βικέντιος και Γρεναδίνες, Σάο Τομέ και Πρίνσιπε, Σεϋχέλλες, Νήσοι Σολομώντα, Τρινιδάντ και Τομπάγκο, Τουβαλού και Βανουάτου.¹³

Ενώ το άρθρο 46 συντάχθηκε με στόχο να αποκλείσει τα ηπειρωτικά κράτη από τη δυνατότητα να χαράξουν αρχιπελαγικές γραμμές βάσης στις παράκτιες ομάδες νησιών που ανήκουν στην επικράτειά τους, πολλά κράτη επεδίωξαν να κλείσουν συστάδες νησιών τους με αρχιπελαγικές γραμμές βάσης. Η Δομινικανή Δημοκρατία έχει αξιώσει αρχιπελαγικό καθεστώς ενώ δεν έχει δικαίωμα σύμφωνα με τη UNLOS.¹⁴

Σημειώνουμε ότι το ελληνικό κράτος δεν είναι αρχιπελαγικό, όπως προκύπτει άμεσα από το άρθρο 46 (UNCLOS), παρά τις προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης στις διαβουλεύσεις για την κατάρτιση της σύμβασης να περιληφθούν όροι που θα καθιστούσαν τα νησιά του Αιγαίου αρχιπελαγικό σχηματισμό με προφανείς συνέπειες στο εύρος των χωρικών υδάτων.¹⁵

2.2.2. Η πρακτική των κρατών

Η επιλογή σημείων για τη χάραξη είναι επίσης θέμα το οποίο έχει εγείρει πολλές αντιδικίες μεταξύ κρατών. Όπως παρατηρούν οι Reisman and Westerman (1992) τα περισσότερα κράτη τείνουν να χρησιμοποιούν σημεία για τη χάραξη της ακτογραμμής τα οποία δεν στηρίζονται στις συνθήκες της Σύμβασης 1982 (και πολλές φορές αυτά τα σημεία ενώνονται με ευθείες γραμμές για λόγους μεγέθυνσης του θαλάσσιου χώρου που υπόκειται στην κυριαρχία ή σε κυριαρχικά δικαιώματά τους).

Περισσότερα από 85 κράτη έχουν οριοθετήσει ίσες γραμμές βάσης κατά μήκος των τμημάτων των ακτών τους και περίπου επτά άλλες χώρες έχουν θεσπίσει νομοθετικές διατάξεις που το επιτρέπουν, αλλά δεν έχουν ακόμη δημοσιεύσει τις συντεταγμένες ή τα γραφήματα των ίσων γραμμών βάσης τους. Πολλές από αυτές τις γραμμές βάσης έχουν καταρτιστεί με μεθόδους ασυμβίβαστες με το διεθνές δίκαιο. Η Βιρμανία (τώρα Μιανμάρ), για πα-

¹³ <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/claims.htm>. Δείτε επίσης Roach and Smith 2012, κεφάλαιο 9 και Reisman and Westerman 1992: 154 κ.ε.

¹⁴ Για σχετικές περιπτώσεις κρατών δείτε Roach and Smith 2012, κεφάλαιο 9.

¹⁵ Ηρακλείδης 2007: 291-2.

ράδειγμα, χάραξε μια ευθεία γραμμή μήκους 222 μιλίων στον Κόλπο του Martaban, με αποτέλεσμα να διεκδικεί μία έκταση περίπου 14.300 τετραγωνικά μίλια (μια έκταση μεγέθους όσο η Αλβανία) ως εσωτερικά ύδατα, τα οποία, αν δεν υπήρχε αυτή η ευθεία γραμμή, θα ήταν κατά ένα τμήμα εγχώρια κατά το άλλο τμήμα διεθνή ύδατα.¹⁶

2.3. Εγχώρια ύδατα

Τα εγχώρια ύδατα (αιγιαλίτιδα ζώνη, χωρική θάλασσα – territorial sea), αποτελούν θαλάσσια ζώνη πέραν των εσωτερικών υδάτων στην οποία ένα κράτος έχει κυριαρχία (sovereignty) και δικαιοδοσία (jurisdiction). Ωστόσο, αυτή η κυριαρχία περιορίζεται από το δικαίωμα της αβλαβούς διέλευσης για πλοία που φέρουν σημαία άλλων κρατών καθώς και από το δικαίωμα σε πλου διέλευσης στην περίπτωση παρουσίας στενών (δείτε στη συνέχεια). Το εύρος τους δεν μπορεί να υπερβαίνει τα 12 ναυτικά μίλια από τη γραμμή βάσης:

Άρθρο 3. Εύρος της χωρικής θάλασσας. Κάθε κράτος έχει το δικαίωμα να καθορίσει το εύρος της χωρικής του θάλασσας. Το εύρος αυτό δεν υπερβαίνει τα δώδεκα ναυτικά μίλια, μετρούμενα από γραμμές βάσεως καθοριζόμενες σύμφωνα με την παρούσα σύμβαση. (UNCLOS).

Αν και η ύπαρξη εγχωρίων υδάτων δεν εξαρτάται από ρητή διακήρυξη των ενδιαφερομένων παράκτιων κρατών, καθώς τους παρέχεται ως απλή συνέπεια της κυριαρχίας στην ξηρά, το ποιο θα είναι το εύρος των εγχωρίων υδάτων (έως τα 12 ν.μ.) διακηρύσσεται από κάθε κράτος.

Η πλήρης και αποκλειστική κυριαρχία του παράκτιου κράτους στα εγχώρια ύδατα εκτείνεται και στον εναέριο χώρο που ευρίσκεται άνωθεν αυτών, καθώς επίσης στο βυθό και το υπέδαφός τους (σε όλη την κάθετη στήλη από το βυθό έως τον αέρα εντός του εύρους που έχει διακηρυχθεί).

Μία σειρά κρατών είχε αξιώσει εγχώρια ύδατα άνω των 12 ν.μ. εκ των οποίων τα 26 έχουν υπαναχωρήσει από το όριο που αξίωναν, ενώ παραμένουν οι αξιώσεις των Μπενίν, Ισημερινού (μόνο μεταξύ της ακτογραμμής και των νήσων Γκαλαπάγκος), Ελ-Σαλβαντόρ, Περού, Φιλιππίνων (σε μία περιοχή), Σομαλίας σε 200 ν.μ. και Τόγκο σε 30 ν.μ.¹⁷ Τα κράτη τα οποία γενικά αξιώνουν εύρος εγχωρίων υδάτων μικρότερο των 12 ν.μ. περιορίζονται σε τρία: Ελλάδα, Τουρκία και η Ιορδανία που αξιώνει 3 ν.μ. Πρέπει να τονιστεί ωστόσο ότι υπάρχουν κράτη τα οποία ναι μεν γενικά αξιώνουν 12 ν.μ. αλλά

¹⁶ Reisman and Westerman 1992: 171-2. Δείτε επίσης Roach and Smith 2012, κεφάλαιο 6.

¹⁷ Αναλυτικά οι αξιώσεις των κρατών σε θαλάσσιες ζώνες σε <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/claims.htm>. Δείτε επίσης Roach and Smith 2012, ειδικά για τις αξιώσεις σε εγχώρια ύδατα το κεφάλαιο 5.

ειδικά έχουν περιορίσει την κυριαρχία τους σε μικρότερο εύρος στο πλαίσιο συμφωνίας οριοθέτησης των θαλάσσιων ζωνών με γειτονικά κράτη. Αναφέρουμε την Ιαπωνία (3 ν.μ σε μία σειρά στενών), την συμφωνία Αργεντινής-Χιλής, Αμπού-Ντάμπι - Κατάρ, Αυστραλίας και Παπούα-Νέας Γουινέας.¹⁸

Τα ελληνικά εγχώρια ύδατα έχουν καθοριστεί σε 6 ν.μ. (1ν.μ. = 1,852 km) με βάση το Ν. 230/1936 και μεταγενέστερο Ν.Δ. 187/1973.¹⁹ Αυτό κατατάσσει το ελληνικό κράτος σε μία μειοψηφία κρατών τα οποία δεν έχουν ασκήσει το δικαίωμα επέκτασης των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. με βάση την UNCLOS. Σημειώνουμε ότι την εποχή, 1936, που καθορίστηκε το εύρος των χωρικών υδάτων, δεν υπήρχε μία διεθνής συνθήκη όπως η UNCLOS που να καθορίζει το ανώτατο εύρος. Μέχρι το 1930 υπήρχε μία εθιμική τάση να θεωρούνται τα τρία μίλια ένα αποδεκτό εύρος αλλά μετά το 1930 ένα μεγάλο τμήμα κρατών ξεκίνησε να διεκδικεί μεγαλύτερο εύρος χωρικών υδάτων.²⁰

Το ελληνικό κράτος υποστηρίζει ότι η επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. αποτελεί κυριαρχικό δικαίωμα, στη βάση της UNCLOS, το οποίο μπορεί να ασκήσει μονομερώς. Με ρητή διακήρυξη (UN 1995: 6-7) κατά την κύρωση της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας (Ν. 2321/1995), επιφυλάσσεται να ασκήσει σε οιοδήποτε χρόνο το δικαίωμα επέκτασης των εγχωρίων υδάτων. Στο ερώτημα γιατί δεν το έχει ασκήσει επικαλείται την απειλή πολέμου (casus belli) εκ μέρους του τουρκικού κράτους σε περίπτωση άσκησης του δικαιώματος.²¹

Το τουρκικό κράτος με βάση νόμο του 1982 (Act No. 2674 of 20 May 1982²²) καθορίζει το εύρος των χωρικών του υδάτων στα 6 ν.μ. με εξαίρεση το εύρος που έχει συμφωνηθεί με την πρώην Σοβιετική Ένωση στη Μαύρη Θάλασσα με βάση το Πρωτόκολλο του 1973. Παλαιότερος νόμος του 1964 (May 15, 1964, Law No. 476) κήρυσσε διαφορετικό εύρος χωρικών υδάτων στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο (6 ν.μ.) και στη Μαύρη Θάλασσα (12 ν.μ.).²³ Σήμερα με τη Ρωσία, Ουκρανία και Γεωργία τα χωρικά ύδατα καθορίζονται από το Πρωτόκολλο του 1973 (1973/04/17),²⁴ ενώ το 1997 καθορίστηκαν θαλάσσια σύνορα με

¹⁸ Δείτε Van Dyke 2005:84. και <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/claims.htm>

¹⁹ Δείτε <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/GRC.htm>, Rozakis 1997: 85-86, Ηρακλείδης 2007:283-4, 295.

²⁰ Sharma 1989: 329

²¹ <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/aigialitida-zoni-casus-belli.html>

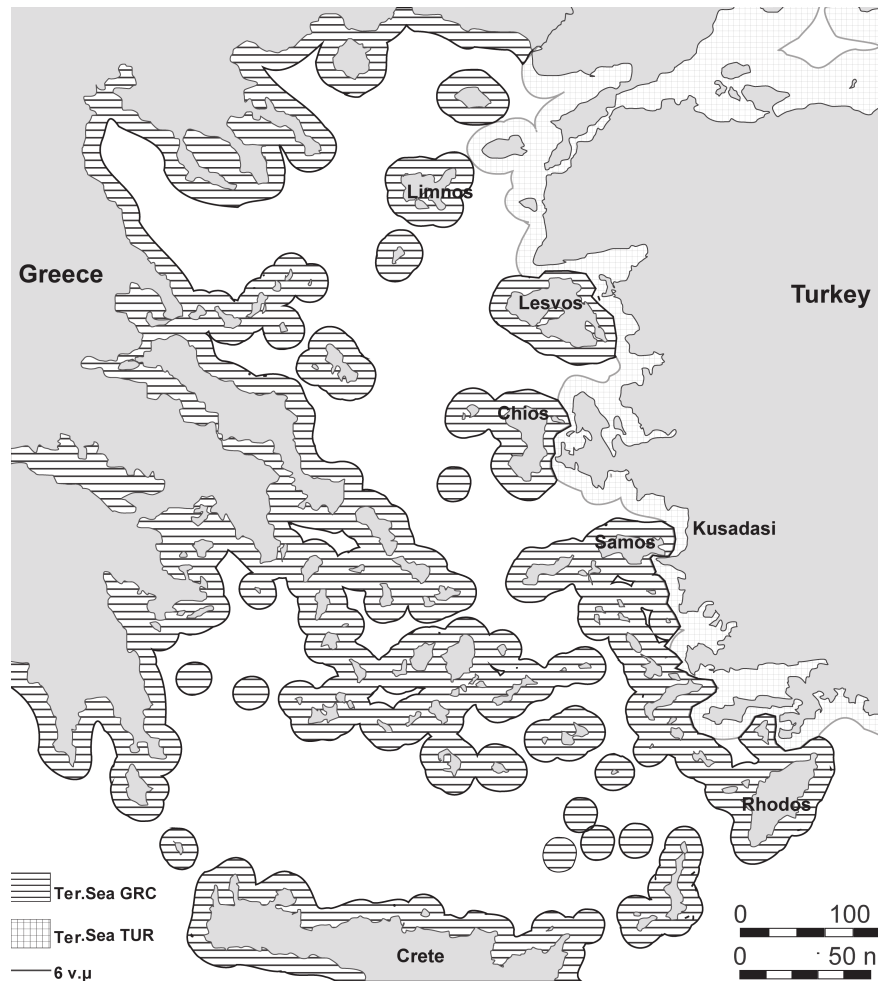
²² <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/TUR.htm>

²³ Δείτε <https://www.state.gov/documents/organization/61548.pdf> και <https://www.state.gov/documents/organization/58383.pdf>

²⁴ <http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/GEO-TUR1973MB.PDF>

τη Βουλγαρία μέσω συμφωνίας.²⁵ Με βάση αυτές τις συμφωνίες το τουρκικό κράτος έχει διαφορετικό καθεστώς εύρους χωρικών υδάτων. Στο Αιγαίο 6 ν.μ. στη Μαύρη Θάλασσα έως 12 ν.μ. Το τουρκικό κράτος υποστηρίζει ότι το Αιγαίο είναι ημίκλειστη θάλασσα (αναφορά στο άρθρο 122 της UNCLOS), με πληθώρα νησιών και βράχων. Σε περίπτωση που ασκηθεί το δικαίωμα επέκτασης στα 12 ν.μ. τότε το Αιγαίο γίνεται «ελληνική λίμνη» και αυτό συνιστά βλάβη των συμφερόντων του τουρκικού κράτους.

Χάρτης 1: Εγχώρια ύδατα εύρους 6 ν.μ. στο Αιγαίο. Πηγή: Επεξεργασία μας χάρτη σε Wikimedia Commons: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Aegean_6_nm.svg

²⁵ <http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/TUR-BGR1997MB.PDF>

Καθώς η διένεξη για την οριοθέτηση των χωρικών υδάτων μεταξύ του ελληνικού και τουρκικού κράτος αναλύεται στο μέρος 3 του κειμένου αρκούμαστε εδώ να αποτυπώσουμε τα εγχώρια ύδατα (δηλαδή τις θαλάσσιες περιοχές στο Αιγαίο που τα κράτη έχουν κυριαρχία) στο *Χάρτη 1*.

Στον *Χάρτη 1* παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο τμήμα του Αιγαίου δεν ανήκει ούτε στην επικράτεια του ελληνικού ούτε του τουρκικού κράτους: αποτελεί *διεθνή ύδατα* (η μη-γραμμοσκιασμένη περιοχή του Αιγαίου – δείτε στη συνέχεια για τον όρο).

Το πρώτο συμπέρασμα είναι ότι το «Αιγαίο δεν είναι ελληνικό» παρά την καλλιεργούμενη πεποίθηση στην Ελλάδα. Κατά διάφορους υπολογισμούς²⁶ με το τρέχον καθεστώς το 36% (άλλος υπολογισμός το 43,7%) αποτελεί ελληνική επικράτεια, το 7,5% τουρκική και το 56% (άλλος υπολογισμός 49%) διεθνή ύδατα. Το δεύτερο συμπέρασμα είναι ότι ένα πολεμικό ή ερευνητικό σκάφος άλλου κράτους μπορεί να πλέει ελεύθερα σε όλες τις περιοχές που αποτελούν διεθνή ύδατα χωρίς αυτό να συνιστά παραβίαση κυριαρχίας αλλά νόμιμη άσκηση δικαιώματος.

2.3.1. Περιορισμοί κυριαρχίας στα χωρικά ύδατα.

Αβλαβής διέλευση και πλους διέλευσης

Για λόγους διεθνούς ναυσιπλοΐας προβλέπεται από τις διεθνείς συμβάσεις που ρυθμίζουν τα χωρικά ύδατα, για όλα τα κράτη, ένας περιορισμός της κυριαρχίας σε σχέση με τα «εσωτερικά ύδατα»: Το δικαίωμα της «αβλαβούς διέλευσης» πλοίων, εμπορικών ή πολεμικών με σημαία άλλων κρατών. Το άρθρο 17 της UNCLOS κατοχυρώνει το δικαίωμα σε *αβλαβή διέλευση*:

«Υπό τους όρους της παρούσας σύμβασης, τα πλοία όλων των κρατών παρακτίων ή άνευ ακτών απολαμβάνουν του δικαιώματος της αβλαβούς διέλευσης μέσω της χωρικής θάλασσας».

Τα άρθρα του τμήματος 3 εξειδικεύουν το δικαίωμα της αβλαβούς διέλευσης και τα δικαιώματα και υποχρεώσεις του κράτους από του οποίου τα εγχώρια ύδατα διέρχονται πλοία (εμπορικά, ερευνητικά ή πολεμικά) με σημαία άλλων κρατών.²⁷

Τα πλοία τρίτων κρατών μπορούν να διαπλέουν τα χωρικά ύδατα ενός κράτους χωρίς να προβαίνουν σε σχετική ενημέρωση ή να ζητούν την έγκρισή του, με τη βασική προϋπόθεση ότι η διέλευσή τους είναι *αβλαβής* δηλαδή δεν επηρεάζει την ειρήνη, την ασφάλεια και τη δημόσια τάξη. Επιπρόσθετα θεωρείται μη-αβλαβής η διέλευση η οποία επιχειρεί να εκμεταλλευτεί θαλάσ-

²⁶ Για τους υπολογισμούς: Wilson 1979: 5, Ηρακλείδης 2007: 311, Van Dyke 2005: 83.

²⁷ Για μία παρουσίαση του τμήματος 3 της UNCLOS δείτε Tanaka 2012: 83-96. Για μία σύντομη επισκόπηση των ζητημάτων που τίθενται δείτε και Johnson 1989α.

σιους ή υποθαλάσσιους πόρους των εγχωρίων υδάτων του κράτους στα οποία λαμβάνει χώρα η διέλευση, για παράδειγμα αλιεία, άσκηση ερευνητικής ή υδρογραφικής δραστηριότητας ή ρύπανσης του περιβάλλοντος.²⁸

Με άλλα λόγια αβλαβής διέλευση για πολεμικά πλοία: επιτρέπεται (επομένως ένα πολεμικό τουρκικό πλοίο μπορεί να περάσει, πλέοντας με συνεχή και ταχύ τρόπο,²⁹ μέσα από τα χωρικά ύδατα ενός νησιού χωρίς αυτό να συνιστά καμία παραβίαση, παρά τους τίτλους, μερικές φορές, ελληνικών μέσων μαζικής ενημέρωσης).

Σημειώνουμε ότι η έννοια της αβλαβούς διέλευσης δεν εφαρμόζεται σε αεροσκάφη, ενώ τα υποβρύχια εμπίπτουν στην έννοια εφόσον πλέουν στην επιφάνεια της θάλασσας.³⁰

Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι ένα παράκτιο κράτος μπορεί να ανα-

²⁸ Άρθρο 19 (2): «2. Η διέλευση ξένου πλοίου θεωρείται ότι διαταράσσει την ειρήνη, την τάξη ή την ασφάλεια του παράκτιου κράτους, εάν, ευρισκόμενο στη χωρική θάλασσα, προβεί σε οποιαδήποτε από τις ακόλουθες δραστηριότητες: α) σε κάθε απειλή ή χρήση βίας κατά της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας του παράκτιου κράτους, ή κατά οποιοδήποτε άλλο τρόπο κατά παραβίαση των αρχών του διεθνούς δικαίου που περιέχονται στον χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, β) σε κάθε άσκηση ή γυμνάσια με όπλα οποιουδήποτε είδους, γ) σε κάθε πράξη που αποσκοπεί στη συλλογή πληροφοριών προς βλάβη της άμυνας ή της ασφάλειας του παράκτιου κράτους, δ) σε οποιαδήποτε προπαγανδιστική ενέργεια που αποσκοπεί στην προσβολή της άμυνας και της ασφάλειας του παράκτιου κράτους, ε) στην απονήωση, προσνήωση ή φόρτωση σε πλοίο αεροσκαφών, στ) στην εκτόξευση, εκφόρτωση ή φόρτωση οποιασδήποτε πολεμικής συσκευής, ζ) στην φόρτωση ή εκφόρτωση οποιασδήποτε εμπορεύματος, χρημάτων ή προσώπων κατά παράβαση των τελωνειακών, δημοσιονομικών, μεταναστευτικών ή υγειονομικών νόμων και κανονισμών του παράκτιου κράτους, η) σε οποιαδήποτε εκ προθέσεως σοβαρή ρύπανση κατά παράβαση της παρούσας σύμβασης, ι) σε οποιοδήποτε αλιευτικές δραστηριότητες, ια) σε διεξαγωγή έρευνας ή υδρογραφικών εργασιών, ιβ) σε κάθε πράξη που αποσκοπεί στην παρεμβολή σε οποιοδήποτε σύστημα επικοινωνίας ή οποιοδήποτε διευκολύνσεις ή εγκαταστάσεις του παράκτιου κράτους, ιγ) σε οποιαδήποτε άλλη ενέργεια που δεν έχει άμεση σχέση με τη διέλευση».

²⁹ Άρθρο 18 (2): «Η διέλευση θα είναι συνεχής και ταχεία. Εντούτοις, η διέλευση περιλαμβάνει το δικαίωμα κράτησης μηχανών και αγκυροβολίας, αλλά μόνον εφόσον αυτές αποτελούν συνήθη συμβάντα της ναυσιπλοΐας ή καθίστανται αναγκαίες λόγω ανωτέρας βίας ή κινδύνου ή προς τον σκοπό παροχής βοήθειας σε πρόσωπα, πλοία ή αεροσκάφη τα οποία βρίσκονται σε κίνδυνο».

³⁰ Στα σχετικά άρθρα για την *αβλαβή διέλευση* (Τμήμα 3, άρθρα 17-32, πλην των άρθρων που αναφέρονται σε αυτά και εξειδικεύουν την αβλαβή διέλευση για άλλες περιπτώσεις όπως τα αρχιπελαγικά κράτη) καθίσταται ρητό ότι αφορά μόνο πλοία. Το άρθρο 20 σχετικά με τα υποβρύχια και άλλα καταδυόμενα σκάφη ορίζει ότι: «Στη χωρική θάλασσα τα υποβρύχια και οποιαδήποτε άλλα καταδυόμενα σκάφη οφείλουν να πλέουν στην επιφάνεια της θάλασσας και να έχουν επηρμένη την σημαία τους κατά τρόπο εμφανή» (UNCLOS).

στείλει το δικαίωμα σε αβλαβή διέλευση σε πλοία που φέρουν τη σημαία άλλων κρατών. Το άρθρο 25 (3) δίνει αυτή τη δυνατότητα:

«Το παράκτιο κράτος δύναται, χωρίς να προβαίνει σε οποιαδήποτε διάκριση τύποις ή ουσία μεταξύ των ξένων πλοίων, να αναστέλλει προσωρινά εντός καθορισμένων περιοχών της χωρικής θάλασσας, την αβλαβή διέλευση των ξένων πλοίων, εάν η αναστολή αυτή είναι απαραίτητη για την προστασία της ασφάλειάς του, συμπεριλαμβανομένων των ασκήσεων όπλων. Η παραπάνω αναστολή θα αποκτά ισχύ μόνο μετά την προσήκουσα δημοσίευση αυτής» (UNCLOS).

Εκτός από την αβλαβή διέλευση πλοία άλλων κρατών έχουν το δικαίωμα σε πλου διέλευσης μέσω των στενών που υπάρχουν μεταξύ δύο θαλάσσιων περιοχών.³¹ Ο πλους διέλευσης έχει ισχύ τόσο για πλοία όσο και για αεροσκάφη και δίνει περισσότερους βαθμούς ελευθερίας στα τρίτα κράτη σε σχέση με την αβλαβή διέλευση. Μία σημαντική διαφορά του δικαιώματος σε πλου διέλευσης σε σχέση με αυτό της αβλαβούς διέλευσης είναι ότι δεν μπορεί να ανασταλεί.³² Στο Αιγαίο πολλοί θαλάσσιοι δίαυλοι που σχηματίζονται μεταξύ διαφόρων νήσων εμπίπτουν στο καθεστώς των στενών διεθνούς ναυσιπλοΐας. Η ελληνική κυβέρνηση, τόσο κατά την υπογραφή της UNCLOS και κατά την κύρωσή της, διακήρυξε ρητά μια ερμηνεία σε σχέση με το δικαίωμά της να ρυθμίζει τη διέλευση μεταξύ των στενών που σχηματίζονται (UN 1995: 7).

2.3.2. Οριοθέτηση εγχώριων υδάτων.

«Ιση απόσταση» και «ειδικές περιστάσεις»

Τα εγχώρια ύδατα, όπως και άλλες θαλάσσιες ζώνες πρέπει να οριοθετηθούν ειδικά στην περίπτωση που η θαλάσσια περιοχή μοιράζεται μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών. Η Σύμβαση με το άρθρο 15 καθορίζει τη μέθοδο οριοθέτησης των εγχωρίων υδάτων ειδικά στην περίπτωση κρατών των οποίων οι ακτογραμμές κείνται έναντι ή είναι παρακείμενες.

Το άρθρο 15 βρίσκεται στο ίδιο τμήμα (2ο τμήμα με τίτλο: «όρια της χωρικής θάλασσας») της UNCLOS. Το παραθέτουμε ολόκληρο και θα το σχολιάσουμε

³¹ Μέρος III, με τίτλο *Στενά Διεθνούς Ναυσιπλοΐας*, άρθρα 34-45. Για μία σχετική παρουσίαση δείτε Tanaka 2012: 96-108. Δείτε επίσης Johnson 1989β. Για μία ανάλυση που εξετάζει συγκεκριμένες περιπτώσεις (μαζί και του Αιγαίου) και τις δυσκολίες που εγείρονται δείτε Van Dyke 2009. Για μία ανάλυση που αφορά το Αιγαίο Franckx 2000.

³² Άρθρο 44. Υποχρεώσεις παράκτιων σε στενά κρατών: «Παράκτια σε στενά κράτη δεν πρέπει να παρεμποδίζουν τον πλου διέλευσης και πρέπει να δίνουν τη δέουσα δημοσιότητα σε οποιοδήποτε κίνδυνο για τη ναυσιπλοΐα ή την υπέρπτηση μέσα ή πάνω από το στενό, τον οποίο γνωρίζουν. Η άσκηση του δικαιώματος του πλου διέλευσης δεν δύναται να ανασταλεί».

πρόχειρα³³ στη συνέχεια, καθώς η σημασία του τείνει να αγνοείται στις σχετικές συζητήσεις εντός των ελληνικών συνόρων. Άρθρο 15:

«Στην περίπτωση που οι ακτές δύο κρατών κείνται έναντι αλλήλων ή συνορεύουν, κανένα από τα δύο κράτη δεν δικαιούται, ελλείψει αντιθέτου συμφωνίας μεταξύ τους, να εκτείνει την χωρική του θάλασσα πέραν της μέσης γραμμής της οποίας όλα τα σημεία βρίσκονται σε ίση απόσταση από τα εγγύτερα σημεία των γραμμών βάσεως από τις οποίες μετράται το εύρος της χωρικής θάλασσας καθενός από τα δύο κράτη. Η παραπάνω διάταξη δεν εφαρμόζεται όμως όπου λόγω ιστορικού τίτλου ή άλλων ειδικών περιστάσεων (special circumstances) παρίσταται ανάγκη να οριοθετηθούν οι χωρικές θάλασσες των δύο κρατών κατά διαφορετικό τρόπο».³⁴

Εδώ εμφανίζονται δύο αρχές οριοθέτησης για κράτη όπως το ελληνικό και το τουρκικό:

α) Η «γραμμή ίσης απόστασης». Για παράδειγμα, μεταξύ δύο ακτών δύο κρατών που απέχουν λιγότερο από 24 ν.μ. (12 για το ένα κράτος και 12 για το άλλο), έστω 10.ν.μ. η «γραμμή ίσης απόστασης» θα αποδίδει γενικά 5ν.μ. εύρος εγχωρίων υδάτων για κάθε ένα από τα δύο κράτη.

β) Οι «ειδικές περιστάσεις» (ή οι «ιστορικοί τίτλοι») οι οποίοι παραπέμπουν σε οριοθέτηση η οποία παρεκκλίνει της «γραμμής ίσης απόστασης» και επομένως απαιτείται ειδική διευθέτηση, η οποία να λαμβάνει υπόψη αυτές τις «περιστάσεις». Το ποιες είναι οι «ειδικές περιστάσεις» που πρέπει να ληφθούν υπόψη δεν ορίζεται στο άρθρο (ούτε ποιοι είναι οι «ιστορικοί τίτλοι»)³⁵.

Για τη σημασία των «ειδικών» ή «σχετικών περιστάσεων» θα αναφερθούμε εκτενώς στο δεύτερο τμήμα του κειμένου ενώ για τις όψεις που παίρνει η διένεξη μεταξύ ελληνικού και τουρκικού κράτους σχετικά με τα χωρικά ύδατα στο τρίτο τμήμα του κειμένου. Ωστόσο μπορούμε να προχωρήσουμε σε κάποιες πρώτες διαπιστώσεις.

Το ελληνικό κράτος διαδίδει (και εντός των συνόρων αυτό αναπαράγεται ως αυτονόητη αλήθεια) ότι έχει μονομερές δικαίωμα επέκτασης των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. Σχεδόν από το σύνολο του πολιτικού συστήματος, ασκεί-

³³ Αναλυτική παρουσίαση των εννοιών που εγείρονται θα γίνει στην *μέρος 2* του κειμένου.

³⁴ Παραθέτουμε και την αγγλική διατύπωση της τελευταίας πρότασης του άρθρου 15: «The above provision does not apply, however, where it is necessary by reason of historic title or other special circumstances to delimit the territorial seas of the two States in a way which is at variance therewith» <https://eur-lex.europa.eu/eli/convention/1998/392/oj>.

³⁵ Για μία σύντομη και σχετικά πρώιμη επισκόπηση των ζητημάτων που ενέχονται στο άρθρο 15 δείτε Chiu 1985.

ται κριτική περί «ενδοτικότητα» στις κυβερνήσεις που δεν επιβεβαιώνουν διεθνώς αυτό το «αληθινό» δικαίωμα, «στη βάση του Διεθνούς Δικαίου». Με άλλα λόγια, διαβάζεται το άρθρο 3 και το μισό του άρθρου 15 και παραλείπεται στην ανάγνωση η τελευταία πρόταση του άρθρου 15. Αυτή η τελευταία πρόταση όμως, εισάγοντας τον όρο «ειδικές περιστάσεις» και εξαρτώντας τη μέθοδο οριοθέτησης από την παρουσία τους ή όχι, δείχνει ότι δεν αποτελεί αυτονόητη αλήθεια το «δικαίωμα μονομερούς επέκτασης». Σημειώνουμε παρεκβατικά ότι το τουρκικό κράτος επικαλείται τις «ειδικές περιστάσεις» στην περιοχή του Αιγαίου για να στηρίξει τις θέσεις του. Για να το διατυπώσουμε διαφορετικά: δεν είναι το «περίφημο» *casus belli* η κύρια αιτία η οποία εμποδίζει το ελληνικό κράτος να επεκτείνει (σε συμφωνία με το διεθνές δίκαιο) τα χωρικά ύδατα στα 12 μίλια.³⁶ Καθώς θα αναφερθούμε εκτενώς στο δεύτερο μέρος του κειμένου σε περιπτώσεις διενέξεων άλλων κρατών σχετικά με την οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών μεταξύ τους, εδώ αρκούμαστε να παραθέσουμε την απόφαση του δικαστηρίου (ICJ, 1984/10/12) στη διένεξη μεταξύ ΗΠΑ και Καναδά:

«Δεν υπάρχει θαλάσσια οριοθέτηση μεταξύ κρατών των οποίων οι ακτές κείνται έναντι ή είναι παρακείμενες η οποία να μπορεί να πραγματοποιηθεί μονομερώς από ένα από τα κράτη αυτά. Η οριοθέτηση θα πρέπει να γίνεται [...] μέσω μίας συμφωνίας η οποία ακολουθεί μετά από διαπραγματεύσεις [...]».³⁷

Στην περίπτωση του Αιγαίου εμφανίζεται και ένας άλλος παράγοντας που αφορά την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών: το Αιγαίο εμπίπτει στον ορισμό της «ημίκλειστης θάλασσας».³⁸ Σύμφωνα με το άρθρο 123 της UNCLOS τα κράτη που συνορεύουν με κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες πρέπει να «συνεργάζονται στην άσκηση των δικαιωμάτων τους». Διατύπωση η οποία ενισχύει τις «ειδικές περιστάσεις» που διέπουν τις θαλάσσιες περιοχές μεταξύ του ελληνικού και τουρκικού κράτους.

Αυτές ενισχύονται περισσότερο (αποτελεί μάλιστα πάγιο επιχείρημα του τουρκικού κράτους) αν λάβουμε υπόψη και τον γενικό περιορισμό στην άσκηση δικαιωμάτων που διατυπώνεται στο Μέρος XVI με τίτλο «Γενικές Διατάξεις» από το άρθρο 300:

«Καλή πίστη και κατάχρηση δικαιώματος: Τα κράτη μέλη εκπληρώνουν με καλή πίστη τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνονται με την παρούσα σύμβαση και θα ασκούν τα δικαιώματα, τη δικαιοδοσία και τις ελευθερίες που αναγνωρίζονται από τη παρούσα σύμβαση κατά τρόπο που δεν αποτελεί κατάχρηση δικαιώματος».

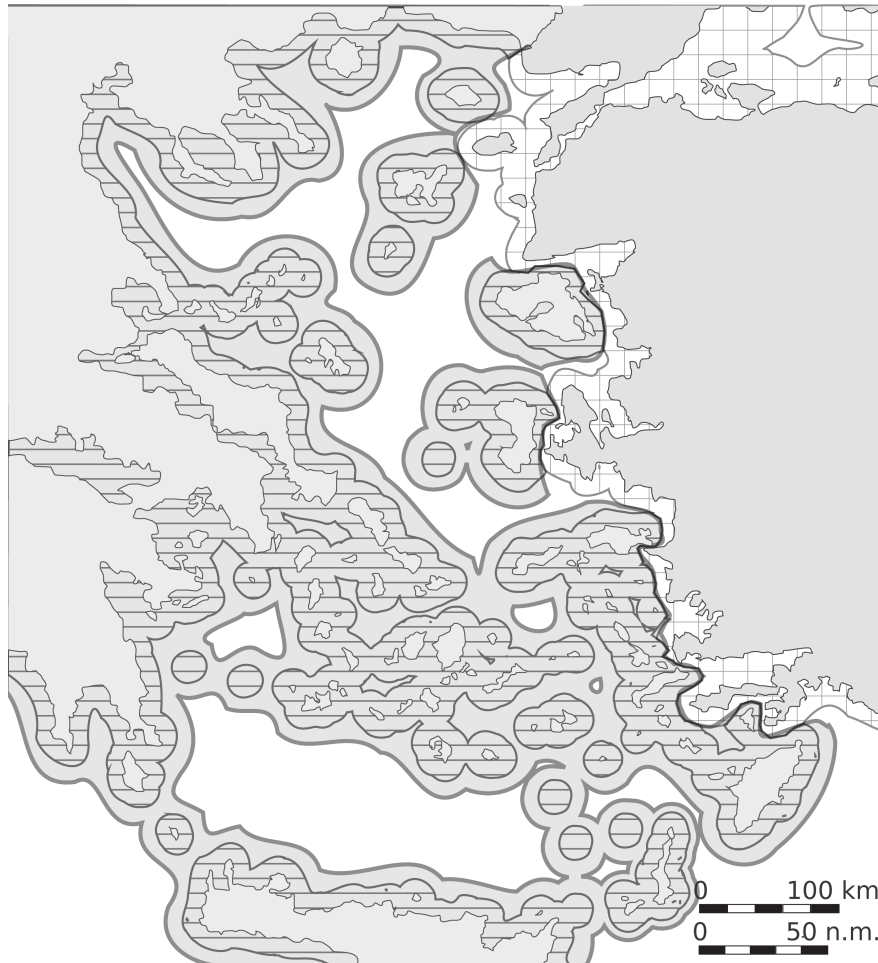
³⁶ Δείτε και Ηρακλείδης 2007: 292-294,

³⁷ ICJ 1984, 112 (1):57

³⁸ Δείτε στο παρόν κείμενο ενότητα 1 ή άρθρο 122 της UNCLOS.

Για να κατανοήσουμε, προκαταρκτικά – καθώς θα αναλυθεί εκτενώς το θέμα στο 2ο και 3ο μέρος του κειμένου – ποια «ειδική περίπτωση» εγείρεται στο Αιγαίο (ημίκλειστη θάλασσα – δείτε στη συνέχεια το άρθρο 121-122) από την επέκταση των χωρικών υδάτων του ελληνικού κράτους στα 12 ν.μ. χωρίς εξαιρέσεις (για όλα τα νησιά) μπορούμε να συγκρίνουμε τους χάρτες 1 και 2.

Χάρτης 2. Το Αιγαίο με χωρικά ύδατα στα 12 ν.μ. (Η μαύρη γραμμή περιγράφει τα χωρικά ύδατα εύρους 12 ν.μ. Η γραμμοσκιασμένη επιφάνεια το εύρος των 6 ν.μ.). Πηγή: Επεξεργασία μας χαρτών σε Wikimedia Commons: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Aegean_12_nm.svg

Στο χάρτη 2, φαίνεται ότι το μεγαλύτερο τμήμα του Αιγαίου εμπίπτει στην κυριαρχία του ελληνικού κράτους. Η αναλογία μάλιστα είναι από 36%

(43,7%) σε 64% (έως 71% με άλλους υπολογισμούς) και από 7,5% σε 10% (8,8% με άλλους υπολογισμούς), ενώ τα διεθνή ύδατα θα μειωθούν από 56% (49%) σε 26% (20%). Στο χάρτη 2 επίσης παρατηρούμε ότι αποκόπτεται η επικοινωνία μεταξύ λιμανιών του τουρκικού κράτους και διακόπτεται η συνέχεια των διεθνών υδάτων. Το αποτέλεσμα της επέκτασης σε 12 ν.μ. οδηγεί επίσης σε μία αναλογία κυριαρχίας στο Αιγαίο (και επομένως και εκμετάλλευσης πόρων) η οποία δεν θα συμφωνεί με την αναλογία των ακτογραμμών 4:1 (μήκος ελληνικών/τουρκικών ακτογραμμών, συνυπολογίζοντας και τις ακτογραμμές των νησιών).³⁹

Επομένως, το Αιγαίο θα μετατραπεί σε «ελληνική θάλασσα», το οποίο δεν εμφανίζεται ως δίκαιο αποτέλεσμα (equitable⁴⁰) τόσο για το ένα κράτος (το τουρκικό) του οποίου η ακτογραμμή αποτελεί το ένα άκρο του Αιγαίου, αλλά επίσης και από την οπτική του εύρους των ελεύθερων θαλασσών (διεθνών υδάτων).

3. Υπόλοιπες θαλάσσιες ζώνες

Καθώς κατά την παρουσίαση της χάραξης γραμμών βάσης και της οριοθέτησης των εγχωρίων υδάτων επιχειρήσαμε την οικοδόμηση βασικών όρων της προβληματικής σχετικά με τους στόχους του κειμένου που διέπει τα άρθρα της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας, στη συνέχεια αυτής της ενότητας θα παρουσιάσουμε πιο συνοπτικά τους ορισμούς και τα κυριαρχικά δικαιώματα που αποδίδονται στις υπόλοιπες ζώνες. Σημειώνουμε ότι δεν έχει υπάρξει οριοθέτηση για την ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα και την ΑΟΖ μεταξύ του ελληνικού και τουρκικού κράτους, όπως απαιτείται και επομένως όταν διαβάζουμε «ελληνική υφαλοκρηπίδα/ΑΟΖ» στον τύπο κατά κύριο λόγο θα πρέπει να σκεφτόμαστε: «διεκδικούμενη υφαλοκρηπίδα από το ελληνικό κράτος»⁴¹.

3.1. Εθνικός Εναέριος Χώρος και FIR

Αν και δεν πρόκειται περί θαλάσσιας ζώνης, το εύρος του εθνικού εναέριου χώρου και των δικαιωμάτων κυριαρχίας ορίζονται μέσω της UNCLOS. Με βάση το άρθρο 2 (2) το εύρος του εναέριου χώρου που ένα κράτος ασκεί κυριαρχία είναι το ίδιο με το εύρος των εγχωρίων υδάτων:

«2 (2). Η κυριαρχία αυτή εκτείνεται και στον εναέριο χώρο πάνω από τη χωρική

³⁹ Για τους υπολογισμούς: Wilson 1979: 5, Ηρακλείδης 2007: 311, Van Dyke 2005: 83.

⁴⁰ Δείτε μέρος 2 του κειμένου.

⁴¹ Ειδικές λεπτομέρειες καθώς και αναλυτικά το καθεστώς που διέπει (ή δεν διέπει) τις θαλάσσιες ζώνες του ελληνικού ή του τουρκικού κράτους θα εξεταστούν στα επόμενα μέρη 2 και 3 του κειμένου.

θάλασσα καθώς και στο βυθό και υπέδαφός της» (UNCLOS).

Το ελληνικό κράτος έχει κηρύξει⁴² ζώνη εναέριου χώρου όπου ασκεί κυριαρχία στα 10 ν. μ. κατά παρέκκλιση από το άρθρο 2, καθώς τα εγχώρια ύδατα έχουν εύρος 6 ν. μ.

Το FIR είναι μία διαφορετική έννοια, η οποία δεν έχει άμεση σχέση με τον εναέριο χώρο. Ορίζεται με βάση τη Σύμβαση για τη Διεθνή Πολιτική Αεροπορία («Σύμβαση του Σικάγου») που υπεγράφη το 1944 στο Σικάγο και τέθηκε σε ισχύ στις 4 Απριλίου 1947. Με βάση αυτή τη Σύμβαση ιδρύθηκε η Διεθνής Οργάνωση Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO) η οποία θέσπισε την Περιοχή Πληροφοριών Πτήσης (Flight Information Region) με σκοπό την παροχή εξυπηρέτησης πληροφοριών πτήσης για τη διαχείριση των πτήσεων των αεροσκαφών.

Το FIR είναι μία οιονεί «διοικητική» διαίρεση, μία περιοχή διαχειριστικής αρμοδιότητας, όπου στο τμήμα του πέραν του εθνικού εναέριου χώρου δεν ασκείται κυριαρχία ή κυριαρχικά δικαιώματα, καθώς αποτελεί διεθνή εναέριο χώρο. Υπό αυτήν την έννοια η χρήση του όρου «παραβίαση του FIR» και μάλιστα ως συνώνυμου με την παραβίαση του εθνικού εναέριου χώρου δεν έχει νόημα.⁴³ Για παράδειγμα το FIR Αθηνών καλύπτει ολόκληρο τον ελληνικό εθνικό εναέριο χώρο και επιπλέον διάσπαρτα τμήματα του διεθνούς εναέριου χώρου όπου δεν έχει κυριαρχία το ελληνικό κράτος.

3.2. Παρακείμενη ή Συνορεύουσα Ζώνη⁴⁴

Στην παρακείμενη ζώνη, το παράκτιο κράτος μπορεί να ασκεί τον έλεγχο που

⁴² Με βάση νόμο του 1931.

(<http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/GRC.htm>)

⁴³ Το άρθρο 3 της Σύμβασης του Σικάγο (1944) ορίζει: «(α) Η σύμβαση αυτή εφαρμόζεται μόνο στα πολιτικά αεροσκάφη και δεν εφαρμόζεται στα κρατικά αεροσκάφη. (β) Αεροσκάφη που χρησιμοποιούνται από το Στρατό, την Αστυνομία και τα Τελωνεία, θα θεωρούνται κρατικά αεροσκάφη. (γ) Κανένα κρατικό αεροσκάφος συμβαλλόμενου κράτους δεν θα πετάει πάνω από το έδαφος άλλου κράτους χωρίς εξουσιοδότηση ή ειδική συμφωνία ή κάτι παρόμοιο. (δ) Τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση, όταν εκδίδουν κανονισμούς για τα κρατικά τους αεροσκάφη, να λαμβάνουν υπόψη την ασφάλεια αεροπλοΐας για τα πολιτικά αεροσκάφη».

⁴⁴ UNCLOS. Άρθρο 33 Συνορεύουσα ζώνη: «1. Σε ζώνη που συνορεύει με τη χωρική του θάλασσα, η οποία ορίζεται ως συνορεύουσα ζώνη, το παράκτιο κράτος μπορεί να ασκεί τον έλεγχο που είναι απαραίτητος για να: (α) εμποδίζει παραβίαση των τελωνειακών, δημοσιονομικών, μεταναστευτικών ή υγειονομικών του νόμων και κανονισμών στο έδαφός του ή στη χωρική του θάλασσα, (β) τιμωρεί παραβιάσεις των παραπάνω νόμων και κανονισμών που διαπράχθηκαν στο έδαφός του ή στη χωρική του θάλασσα. 2. Η συνορεύουσα ζώνη δεν μπορεί να εκτείνεται πέρα από τα 24 ναυτικά μίλια

είναι αναγκαίος για την αποτροπή παραβιάσεων των τελωνειακών, φορολογικών, μεταναστευτικών ή υγειονομικών νόμων και κανονισμών που ισχύουν στην επικράτειά του ή στα χωρικά ύδατά του και να τιμωρεί τέτοιες παραβάσεις. Στη ζώνη αυτή, το παράκτιο κράτος μπορεί επίσης να ασκεί δικαιώματα όσον αφορά αντικείμενα αρχαιολογικού και ιστορικού χαρακτήρα που βρίσκονται στη θάλασσα (άρθρο 33, αρχαιολογική συνοριακή ζώνη). Η παρακείμενη ζώνη δεν μπορεί να εκτείνεται πέραν των 24 ν.μ. από τη βασική γραμμή που ορίζει τα εσωτερικά ύδατα. Καθορίζεται βάσει ρητής διακήρυξης από το ενδιαφερόμενο παράκτιο κράτος. Τόσο το ελληνικό όσο και το τουρκικό κράτος δεν έχουν προχωρήσει σε μια τέτοια διακήρυξη.⁴⁵

3.3. ΑΟΖ

Στην αποκλειστική οικονομική ζώνη (ΑΟΖ), το παράκτιο κράτος έχει «κυριαρχικά δικαιώματα» για την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, είτε ζωντανών είτε μη, και παραγωγή ενέργειας από το νερό, τα ρεύματα και τους ανέμους, καθώς και «δικαιοδοσία» όσον αφορά τα τεχνητά νησιά, τις εγκαταστάσεις και τις δομές, τη θαλάσσια επιστημονική έρευνα και την προστασία και διατήρηση του θαλάσσιου περιβάλλοντος (άρθρο 56).⁴⁶ Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο ορισμός της ΑΟΖ περιλαμβάνει τόσο το βυθό και το υπέδαφος όσο και τη θαλάσσια στήλη πάνω από το βυθό καθώς και τη σχετική στήλη του εναέριου χώρου και ότι δεν αποδίδει κυριαρχία αλλά κυριαρχικά δικαιώματα σε σχέση με ορισμένες δραστηριότητες/χρήσεις. Τα άλλα κράτη απολαμβάνουν τις ελευθερίες ναυσιπλοΐας (Άρθρο 78 & 1), υπερπτήσης (Άρθρο 78 & 1) και τοποθέτησης υποθαλάσσιων καλωδίων και αγωγών (άρθρο 79) και άλλων διεθνώς νόμιμων χρήσεων της θάλασσας (άρθρο 78 & 22) που σχετίζονται με αυτές τις ελευθερίες.⁴⁷ Το εύρος της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης δεν μπορεί να υπερβεί τα 200 ν.μ. από τη βασική γραμμή μέσω της οποίας ορίζονται τα εσωτερικά ύδατα (άρθρο 57).⁴⁸ Η αποκλειστική οικονομική ζώνη

από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετράται το πλάτος της χωρικής θάλασσας».

⁴⁵ <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/claims.htm>

⁴⁶ Δείτε επίσης Tanaka 2012: 124-132.

⁴⁷ UNCLOS. Άρθρο 58: «Δικαιώματα και υποχρεώσεις των άλλων κρατών στην αποκλειστική οικονομική ζώνη: 1. Στην αποκλειστική οικονομική ζώνη, όλα τα κράτη, παράκτια ή χωρίς ακτές, απολαμβάνουν, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας σύμβασης, τις ελευθερίες της ναυσιπλοΐας και υπέρπτησης καθώς και τα δικαιώματα τοποθέτησης υποβρυχίων καλωδίων και αγωγών που αναφέρονται στο άρθρο 87, ως επίσης και το δικαίωμα χρήσης των θαλασσών γι' άλλους διεθνώς νόμιμους σκοπούς που συνδέονται με την ενάσκηση αυτών των δικαιωμάτων και που εναρμονίζονται με τις άλλες διατάξεις της παρούσας σύμβασης, ειδικότερα στα πλαίσια της εκμετάλλευσης των πλοίων, των αεροσκαφών και των υποβρυχίων καλωδίων και αγωγών».

⁴⁸ UNCLOS, Άρθρο 57: «Εύρος της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης: Η αποκλειστική οικονομική ζώνη δεν εκτείνεται πέραν των 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από

καθορίζεται βάσει ρητής διακήρυξης από το ενδιαφερόμενο παράκτιο κράτος. Ωστόσο για την άσκηση αυτού του δικαιώματος κάθε κράτος υπόκειται στα άρθρα που το καλούν να δρα σύμφωνα με αρχές και μεθόδους δίκαιης επίλυσης των διαφορών με παρακείμενα κράτη και λαμβάνοντας υπόψη τα συμφέροντα της Διεθνούς Κοινότητας στο σύνολό της. Εδώ έχει ιδιαίτερη σημασία το άρθρο 59 το οποίο παρέχει τη βάση για την επίλυση των διαφορών σε περίπτωση που η σύμβαση δεν παρέχει δικαιώματα ούτε δικαιοδοσίες στο εσωτερικό της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης:

«Στις περιπτώσεις που η παρούσα σύμβαση δεν παρέχει συγκεκριμένα δικαιώματα ή δικαιοδοσίες στο παράκτιο κράτος ή σε άλλα κράτη μέσα στην αποκλειστική οικονομική ζώνη, και προκύπτει σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα στο παράκτιο κράτος και άλλο κράτος ή κράτη, η διαφορά αυτή θα πρέπει να διευθετείται με βάση την αρχή της ευθυδικίας και το υπό το φως όλων των σχετικών πραγματικών περιστατικών (η έμφαση προστέθηκε, στα αγγλικά η διατύπωση είναι: *the conflict should be resolved on the basis of equity and in the light of all the relevant circumstances*, Σ.Α.), λαμβάνοντας υπόψη την αντίστοιχη σπουδαιότητα των συμφερόντων των μερών καθώς και τη διεθνή κοινότητα στο σύνολό της».

Το τμήμα στο οποίο προσθήσαμε την έμφαση [πλάγια στοιχεία], προφανώς αποτελεί λάθος μετάφραση η οποία υποβαθμίζει τη σημασία του όρου «σχετικές περιστάσεις», ο οποίος συνδέεται στη διεθνή νομολογία με τον όρο «ειδικές περιστάσεις» και τον οποίο συναντήσαμε στην ενότητα 2.3.3. του παρόντος κειμένου. Μία ορθότερη μεταφραστική επιλογή θα ήταν «... και υπό το φως όλων των σχετικών περιστάσεων». Τη σημασία αυτών των διατυπώσεων θα αναλύσουμε στη συνέχεια, στο μέρος 2 του κειμένου. Τη σημασία της αρχής της επίτευξης δίκαιου αποτελέσματος (*equitable* – αρχή η οποία παίζει μεγάλο ρόλο στις οριοθετήσεις θαλάσσιων ζωνών μεταξύ των κρατών και την οποία επίσης θα αναλύσουμε στη συνέχεια, μέρος 2 του κειμένου) κατά την οριοθέτηση της ΑΟΖ ενισχύει και το άρθρο 74 (1), το οποίο αναφέρεται στην οριοθέτηση της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (ΑΟΖ) μεταξύ κρατών με έναντι ή προσκείμενες ακτές:

«Η οριοθέτηση της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης μεταξύ κρατών με έναντι ή προσκείμενες ακτές πραγματοποιείται κατόπιν συμφωνίας με βάση το διεθνές δίκαιο όπως ορίζεται στο άρθρο 38 του καταστατικού του διεθνούς δικαστηρίου, με σκοπό την επίτευξη δίκαιης λύσης (*in order to achieve an equitable solution*)».

τις οποίες μετράται το εύρος της χωρικής θάλασσας».

3.4. Ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα

Η ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα (continental shelf) αφορά τον πυθμένα και το υπέδαφος και όχι τη θαλάσσια στήλη πάνω από το πυθμένα ή τον εναέριο χώρο, το οποίο αποτελεί και μία σημαντική διαφορά με την έννοια της ΑΟΖ.⁴⁹ Ορίζεται ως:

«ο πυθμένας και το υπέδαφος των υποθαλάσσιων περιοχών που εκτείνονται πέρα από τα χωρικά ύδατά του καθ' όλη τη φυσική παράταση της χερσαίας επικράτειάς του έως το εξωτερικό άκρο του ηπειρωτικού περιθωρίου ή σε απόσταση 200 ναυτικών μιλίων από τις γραμμές βάσης από τις οποίες το πλάτος της χωρικής θάλασσας μετράται όταν το εξωτερικό άκρο του ηπειρωτικού περιθωρίου δεν εκτείνεται μέχρι την απόσταση αυτή» (άρθρο 76, παράγραφος 1).

Στην ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα, το παράκτιο κράτος ασκεί κυριαρχικά δικαιώματα με σκοπό να εξερευνηήσει και να εκμεταλλευτεί τους φυσικούς πόρους (άρθρο 77, παράγραφος 1). Η υφαλοκρηπίδα δεν εξαρτάται από ρητή διακήρυξη (άρθρο 77, παράγραφος 3). Τα δικαιώματα του παράκτιου κράτους στην υφαλοκρηπίδα δεν επηρεάζουν το νομικό καθεστώς των υπερκειμένων υδάτων ή του εναέριου χώρου πάνω από αυτά (άρθρο 78 παράγραφος 1), τα οποία μπορούν να υπόκεινται στο καθεστώς είτε της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης, είτε των διεθνών υδάτων. Η ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα δεν ορίζεται σύμφωνα με τη γεωλογική έννοια αλλά αποτελεί νομική έννοια.⁵⁰

Για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ κρατών με έναντι ή προσκείμενες ακτές μεριμνά το άρθρο 83, το οποίο επαναλαμβάνει αυτούσιες τις διατυπώσεις του αντίστοιχου άρθρου 74 σχετικά με την ΑΟΖ και επομένως θέτοντας ως κριτήριο την αρχή της «ευθυδικίας», της παραγωγής ενός «δίκαιου» αποτελέσματος.

Κλείνοντας αυτήν την ενότητα να σημειώσουμε ότι αποτελεί συνήθη πρακτική ο αγγλικός όρος «continental shelf» να μεταφράζεται στα ελληνικά ως «υφαλοκρηπίδα» αντί για το ορθό «ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα». Όπως παρατηρεί ο Ηρακλείδης (2007) μάλλον δεν πρόκειται περί μεταφραστικής «αστοχίας», αλλά περί πολιτικής επιλογής:

«επειδή γεωλογικά υφαλοκρηπίδα έχουν οι ηπειρωτικές χώρες (και όχι τα νησιά, παρά το γεγονός ότι από νομική άποψη τα νησιά διαθέτουν υφαλοκρηπίδα)» (Ηρακλείδης 2007: 219, υποσ. 8).

⁴⁹ Δείτε Rozakis 1989, Tanaka 2012: 132-144.

⁵⁰ Rozakis 1989: 82-84.

3.5. Καθεστώς των νήσων

Πρόκειται για θέμα το οποίο δημιουργεί μεγάλες περιπλοκές στις διευθετήσεις μεταξύ των κρατών για την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών. Για το καθεστώς των νήσων μεριμνά το Μέρος VIII. Με το άρθρο 121 ορίζονται δύο κατηγορίες: «νήσοι» και «βράχοι» (ο συνήθης στη δημόσια ζωή όρος «βραχονησίδες» δεν έχει νομική υπόσταση στην UNCLOS):

1. Νήσος είναι μια φυσικά διαμορφωμένη περιοχή ξηράς που περιβρέχεται από ύδατα και βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια των υδάτων κατά τη μέγιστη πλημμυρίδα.
2. Εκτός όπως προβλέπεται στην παράγραφο 3, η χωρική θάλασσα, η συνορεύουσα ζώνη, η αποκλειστική οικονομική ζώνη και η υφαλοκρηπίδα μιας νήσου καθορίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας σύμβασης που εφαρμόζονται στις άλλες ηπειρωτικές περιοχές.
3. Οι βράχοι οι οποίοι δεν μπορούν να συντηρήσουν ανθρώπινη διαβίωση ή δική τους οικονομική ζωή, δεν θα έχουν αποκλειστική οικονομική ζώνη ή υφαλοκρηπίδα».

Επομένως όλα τα νησιά και οι βράχοι δικαιούνται εγχώρια ύδατα. Τα νησιά επίσης δικαιούνται ΑΟΖ και υφαλοκρηπίδα. Ωστόσο, όπως θα δούμε στο μέρος II του κειμένου, κατά την οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών ο στόχος παραγωγής «δίκαιου αποτελέσματος» και η λήψη των «ειδικών»/«σχετικών περιστάσεων» καταλήγει σε διευθετήσεις όπου σε νησιά αποδίδεται από πλήρες εύρος ΑΟΖ/υφαλοκρηπίδας έως καθόλου (ενώ υπάρχουν και περιπτώσεις που επηρεάζεται το εύρος των χωρικών υδάτων). Αυτό συμβαίνει, προφανώς, επειδή για την οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών μεταξύ δύο κρατών λαμβάνεται ως βάση το σύνολο των διεκδικήσεων.

3.6. Τα Διεθνή Ύδατα (Ανοικτές Θάλασσες) και η Περιοχή

Η UNCLOS συνιστά περιορισμό των διεθνών υδάτων (ανοικτών θαλασσών) καθώς επεκτείνει την κυριαρχία των κρατών στα 12 ν.μ. και θεσπίζει ευρύτερες ζώνες όπου τα κράτη έχουν κυριαρχικά δικαιώματα. Καινοτομία αποτελεί η αναγνώριση δικαιώματος στην ανθρωπότητα.⁵¹

Σύμφωνα με το άρθρο 86, ανοικτές θάλασσες είναι όλες οι «θαλάσσιες περιοχές που δεν περιλαμβάνονται στην αποκλειστική οικονομική ζώνη, στη χωρική θάλασσα ή στα εσωτερικά ύδατα ενός κράτους, ή στα αρχιπελαγικά ύδατα ενός αρχιπελαγικού κράτους».

Σύμφωνα με το άρθρο 87 τις ελευθερίες των ανοικτών θαλασσών απολαμβάνουν «όλα τα κράτη, παράκτια ή άνευ ακτών» και κανένα κράτος δεν

⁵¹ Δείτε Wolfgram (1989) και Treves (1989).

μπορεί να διεκδικήσει «την υπαγωγή οποιουδήποτε μέρους της ανοικτής θάλασσας υπό την κυριαρχία του» (άρθρο 89), ενώ σύμφωνα με το άρθρο 118 «Τα κράτη συνεργάζονται μεταξύ τους για τη διατήρηση και διαχείριση των ζώντων πόρων στις περιοχές της ανοικτής θάλασσας.». Στον προσδιορισμό των ελευθεριών των ανοικτών θαλασσών αναφέρεται το άρθρο 87: «α) την ελευθερία ναυσιπλοΐας, β) την ελευθερία υπερπητής, γ) την ελευθερία τοποθέτησης υποβρυχίων καλωδίων και σωληναγωγών τηρουμένων των διατάξεων του μέρους VI, δ) την ελευθερία κατασκευής τεχνητών νήσων και άλλων εγκαταστάσεων που επιτρέπονται κατά το διεθνές δίκαιο, τηρουμένων των διατάξεων του μέρους VI, ε) την ελευθερία αλιείας, τηρουμένων των όρων που αναφέρονται στο τμήμα 2, στ) την ελευθερία επιστημονικής έρευνας, τηρουμένων των διατάξεων των μερών VI και XIII» (UNCLOS).

Για την πρόσβαση των μη-παράκτιων κρατών στην ανοικτή θάλασσα μεριμνά το Μέρος X, άρθρα 124-132. Στο άρθρο 125 (1) ορίζεται ότι «Τα άνευ ακτών κράτη έχουν το δικαίωμα πρόσβασης προς και από τη θάλασσα για το σκοπό της άσκησης των δικαιωμάτων που προβλέπονται στην παρούσα σύμβαση, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που σχετίζονται με την ελευθερία της ανοικτής θάλασσας και την κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας. Για το σκοπό αυτό, τα άνευ ακτών κράτη θα απολαύουν ελευθερίας διέλευσης διά μέσου του εδάφους των κρατών διέλευσης με όλα τα μεταφορικά μέσα», ενώ το άρθρο 128 μεριμνά ώστε να μπορεί να ασκείται επαρκώς το δικαίωμα διέλευσης: «Για τη διευκόλυνση της διαμετακόμισης, μπορούν να καθιερώνονται ελεύθερες ζώνες ή άλλες τελωνειακές ευκολίες στους λιμένες εισόδου και εξόδου στα κράτη διέλευσης».

Σύμφωνα με τα παραπάνω, αποτελεί δικαίωμα της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας η πρόσβαση στο Αιγαίο και απορρέουσα υποχρέωση του ελληνικού κράτους να φροντίσει ώστε να ασκείται αυτό το δικαίωμα.

Η UNCLOS έχει μία καινοτομία ως προς άλλες διεθνείς συμβάσεις.⁵² Στο μέρος XI ορίζεται η Περιοχή.⁵³ Στο άρθρο 136 ορίζεται η Περιοχή ως μία θαλάσσια περιοχή η οποία, αυτή και οι πόροι της, αποτελούν «κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας». Το άρθρο 137 (1) απαντά στο ερώτημα της δυνατότητας που έχουν κράτη ή εταιρείες να εκμεταλλευτούν περιοχές και πόρους πέραν της υφαλοκρηπίδας (την περιοχή): «Κανένα κράτος δεν μπορεί να διεκδικήσει ή να ασκήσει κυριαρχία ή κυριαρχικά δικαιώματα επί οποιουδήποτε τμήματος της περιοχής ή των πόρων της, και κανένα κράτος ή φυσικό ή νομικό πρόσωπο δεν μπορεί να ιδιοποιηθεί οποιουδήποτε τμήμα αυτής.

⁵² Δεν είναι η πρώτη φορά που ορίζεται κάτι ως «κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας».

Είχε προηγηθεί η Συμφωνία του 1989 για τις Δραστηριότητες των Κρατών στη Σελήνη και άλλα Ουράνια Σώματα. Ωστόσο εξελίσσει περαιτέρω τους μηχανισμούς διαχείρισης και εκμετάλλευσής της. Δείτε και Ταπακά 2012: 170-183.

⁵³ Ατσα - η περιοχή που ορίζεται πέραν της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας. Δόγω αποστάσεων στη Μεσόγειο δεν απομένει κάποιο τμήμα που να εμπίπτει στον όρο.

Οποιαδήποτε διεκδίκηση ή άσκηση κυριαρχίας ή κυριαρχικών δικαιωμάτων ή ιδιοποίηση τέτοιας φύσεως δεν αναγνωρίζονται».

Βιβλιογραφία

- Bates, Candace L. (2005) «U.S. Ratification of the U.N. Convention on the Law of the Sea: Passive Acceptance is Not Enough to Protect U.S. Property Interests», 31 N.C. J. Int'l L. & Com. Reg. 745 (2005). Διαθέσιμο σε: <http://scholarship.law.unc.edu/ncilj/vol31/iss3/4:745-756>.
- Bederman David J. (2012), «The Sea» στο Bardo Fassbender and Anne Peters (eds.) *The Oxford Handbook of the History of International Law*, Oxford.
- Boyle Alan E. (1997), «Dispute Settlement and the Law of the Sea Convention: Problems of Fragmentation and Jurisdiction», *International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 46: 37-54. DOI:10.1017/S0020589300060103.
- Brown E.D. (1989), «Law of the Sea, History» στο R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law, instalment 11*, North-Holland.
- Brown E.D. (1997), «Dispute settlement and the law of the sea: the UN Convention regime», *Marine Policy*, Vol. 21, No. 1, pp. 17-43, 1997.
- Chiu Hungdah (1985), «Some Problems Concerning the Application of the Maritime Boundary Delimitation Provisions of the 1982 United Nations Convention on the Law of the Sea Between Adjacent or Opposite States», *Maryland Journal of International Law*, Volume 9, Issue 1.
- Dale Andrew (1978), «Archipelagos and the law of the sea. Island straits states or island-studded sea space?», *Marine Policy*, January 1978.
- Franckx Erik (2000), «The Work of the International Law Association's Committee on Coastal State Jurisdiction Relating to Marine Pollution and Its Implications for the Aegean Sea», στο Öztürk, B., (ed.), *The Aegean Sea* (Proceedings of the International Symposium on the Aegean Sea 5-7 May 2000, Bodrum, Turkey), Istanbul, Matbaacilik Ltd.: 221-236.
- ICJ (1984), *International Court of Justice: Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders. Case Concerning Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada/United States Of America)*, Judgment of 12 October 1984.
- Jaenicke Günther (1989), «Law of the Sea» στο R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law, instalment 11*, North-Holland.
- Johnson D.H.N. (1989a), «Innocent Passage, Transit Passage» στο R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law, instalment 11*, North-Holland.
- Johnson D.H.N. (1989b), «Straits» στο R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law, instalment 11*, North-Holland.
- Klein Natalie (2005), *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea*, Cambridge University Press.
- Platzöder Renate (1989), «Conferences on the Law of the Sea» στο R. Bernhardt

- (ed.), *Encyclopedia of Public International Law, instalment 11*, North-Holland.
- Roach Ashley and Robert W. Smith (2012). *Excessive maritime claims*, 3rd ed. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston.
- Reisman W. Michael and Gayl S. Westerman (1992), *Straight Baselines in International Maritime Boundary Delimitation*, The Macmillan Press, Houndmills, Basingstoke, Hampshire.
- Rozakis Christos L., (1989), «Continental Shelf», στο R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law, instalment 11*, North-Holland.
- Rozakis Christos L., (1997), «The Greek Continental Shelf», στο Kariotis, Theodore C (editor), *Greece and the law of the sea*, The Hague, Boston, Kluwer Law International.
- Sharma Surya P. (1989), «Territorial Sea», στο R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law, instalment 11*, North-Holland.
- Tanaka, Yoshifumi (2012), *The international law of the sea*, Cambridge University Press.
- Treves Tullio (1989), «High Seas», στο R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law, instalment 11*, North-Holland.
- UN (1989), *Law of the Sea. Baselines: An Examination of the Relevant Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea*, United Nations: New York.
- UN 1995, «Law of the Sea. Bulletin no. 29», United Nations, New York
- Van Dyke Jon M. (2005) «An Analysis of the Aegean Disputes under International Law», *Ocean Development & International Law*, 36:1, 63-117, DOI: 10.1080/00908320590909088.
- Van Dyke Jon M. (2009), «Transit Passage Through International Straits», στο Aldo Chircop, Theodore McDorman and Susan Rolston (eds.) *The Future of Ocean Regime-Building*, Brill Nijhoff.
- Wilson Andrew (1979), «The Aegean Dispute», *The Adelphi Papers*, 19:155, DOI: 10.1080/05679327908457351.
- Wolfrum Rüdiger (1989), «Common Heritage of Mankind» στο R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law, instalment 11*, North-Holland.
- Ηρακλείδης Αλέξης (2007), *Άσπονδοι Γείτονες*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα.